

Tobilevich, Ivan Karpovich
Житейське море.

Title transliterated:
Zhiteis'ke more

45

166—167.

ЗАГАЛЬНА БІБЛЇОТЕКА

ІВАН ТОБІЛЕВИЧ
(КАРПЕНКО КАРИЙ)

ЖИТЕЙСЬКЕ МОРЕ

КОМЕДІЯ НА ЧОТИРІ ДІЇ

(ПРОТЯГ «СУЄТИ»)

КИЇВ — ЛЯЙПЦІҐ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ
головні склади:
BERLIN W 62 / ЛЬВІВ / WINNIPEG MAN. (Canada)

Досі появилися оці книжки:

1—6а. **Лепкий Б.**, Начерк історії української літератури (до нападів Татар), I., нове ілюстроване видання.
7. **Левицький-Нечуй Ів.**, Запорожці.
8. **Ляфонтен Ж.**, Байки (з 4 образками).
9—11. **Карпенко-Карий**, Суєта, нове видання.
12—14б. **Крушельницький Антін**, Іван Франко, поезія (Літературні характеристики укр. письменників, I).
15—16. **Руданський С.**, Співомовки (зі вступ. Лепкого).
17. **М. Вовчок**, Девять братів і десята сестричка Галя.
18—20. **Ахеліс Тома, др.**, Начерк соціольоґії.
21. **Мамін-Сибіряк Д. Н.**, Чутлива совість.
22—23. **Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть I.
24—25. **Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть II.
26—27. **Кміт Юрій**, В затінку й на сонці оповідання.
28—29а. **Збірник** народніх пісень і дум.
30—33а. **Чайківський Й.**, Всесв. історія I, стар. віки, з ілюстр.
34. **Кіплінґ Р.**, От собі казочки (з двома ілюстр.).
35—36. **Кіплінґ Р.**, От собі сторійки (з трома ілюстр.).
37. **Бернзон Б.**, Новоженці, комедія в двох діях.
38—39. **Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть III.
40. **Езоп**, Байки.
41—43б. **Барвінський В.**, Скошений цвіт, повість.
44—47. **Раковський, Ів. др.**, Психольоґія, I.
48. **Андреєв Л.**, Три оповідання.
49—50. **Карпенко-Карий**, Хазяїн, комедія.
51. **М. Вовчок**, Сестра, Козачка, Чумак (оповідання).
52. **Бернзон Б.**, Понад сили (драма).
53—56. **Чайківський Й.**, Всесвітна історія II. (серед. віки).
57—59. **Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть IV. (кінець).
60. **Марко Вовчок**, Від себе не втечеш (оповідання).
61—62. **Ібзен Г.**, Будівничий Сольнес, драма.
63—64. **Гоголь М.**, Тарас Бульба, повість, з ілюстр.
65. **Руданський С.**, Цар-соловей, поема-казка.
66. **Моліер Ж. Б.**, Лікар-штукар, жарт у 1 дії.
67. **Котляревський Ів.**, Наталка Полтавка, укр. опера.
68—72. **Чайківський Й.**, Всесвітна історія III (нововічна).
73—74. **Николишин Д.**, Розладдє (драма).
75. **М. Вовчок**, Кармелюк, Невільничка (оповідання).
76—77. **Геновефа**, опов. (з образк.).
78. **Куліш П.**, Орися, Дівоче серце, Січові гості.
79. **Кобилянська Ольга**, Некультурна (новеля).
80. **Кобилянська Ольга**, Valse mélancolique.
81—84. **Франс Ан.**, На білих скалах, повість.

ІВАН ТОБІЛЕВИЧ
(КАРПЕНКО КАРИЙ)

ЖИТЕЙСЬКЕ МОРЕ

КОМЕДІЯ НА ЧОТИРІ ДІЇ

(ПРОТЯГ «СУЄТИ»)

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ КИЇВ—ЛЯЙПЦІҐ

ГОЛОВНІ СКЛАДИ:

Українська Накладня
с. з о. п.
BERLIN W 62
Kurfürstenstr. 83

Книгарня Наукового
Тов. ім. Шевченка
у ЛЬВОВІ
Ринок 10

Ukrainśka Knyharńa
i Nakladńa
850 Main Str.
Winnipeg Man. (Canada)

Друковано в друкарні К. Г. РЕДЕРА, тов. з обм. порукою в ЛЯЙПЦИҐУ.

Тобілевич назвав „Житейське море“ протягом „Суєти[1])“. І дійсно, ця „комедія“ не тільки своїм змістом — багато тих самих осіб, згадуються події в „Суєти“ як щось само по собі зрозуміле (див. стор. 25, 74, 77 і т. д.) — доповняє ці драматичні картини, як Карпенко-Карий назвав „Суєту“, але й головною думкою. Старий Макар Барильченко, козак-хлібороб, зустрінувшись на хвилину з метушливим життям міста, „тікає у своє старе гніздо“, бо тільки там „і гарно, й ясно, і просто, і спокійно“ („Суєта“, стор. 131), й його син, зазнавши роскошів такого життя, у хвилині розжалоблення, бачить, що „правда там, де свята природа, де землю поливають крівавим потом праці“ („Жит. море“, стор. 127). Значить, красу і правду можна найти тільки на лоні природи, тільки на селі, бо там тільки люде правдиві.

Іван Макарович, якого життєве море носило давніще світами, додумавсь було колись, що

---

[1]) „Суєта“, видання „Загальної Бібліотеки“, ч. 9—11, див. передмову Б. Лепкого.

життя сучасних людей, цих „штучних людей, із розбитими нервами“, людей, що порвали з природою, що воно суєта, а все ж сам таки попав у вир такого життя, пішовши, за покликом свойого таланту, служити свойому „кумирові“ — театрові. І те життєве море не пожалкувало людини, що обновилась була на селі через „робочу дисципліну“, воно закрутило ним — а в Івана Макаровича не стало сил, щоб поборотися з його бурливими хвилями. Не стало, бо в нього не було того, що Тобілевич називає „нра́вственною (моральною) дисципліною“, а що дає силу до боротьби. Слабий енерґією, збавлений оплесками публики, розпещений щастям, Іван Макарович, під ударом хвилевого, але ж великого нещастя, додумується удруге, що природа, яка виробила колись у ньому „робочу дисципліну“ й через неї допомогла йому стати великим артистом, що та природа допоможе йому добути й дисципліну моральну й направить його розбите життя. Село і природа — мають обмити Івана Макаровича з бруду, що налип на ньому за п'ятнацять літ пробування на сцені, і він сам, обмитий уже, міркує і в „храм іскуства внести чистоту“, заплямовану поганими, неартистичними творами (див. „Суєта“, стор. 94,

,,Жит. море“, стор. 83) і ще поганіщими нездарами-акторами (див. ,,Жит. море“, стор. 76).

Чи піде Іван Макарович на село обновлятись, чи найде силу опертися хвилям життєвого моря, чи, може, уляже знову спокусам Ваніни та з дня на день відсуватиме це обновлення, обіцюючи собі ,,починати нове життя від завтрішньої днини“ (стор. 65) — цього нам автор у драмі не доказує. Ми схиляємось до такої думки, що Іван Макарович, хоч і зможе взяти себе на якийсь час у руки, але ж ,,усе-таки нікуди він не поїде“, і що йому, зіпсованому світовим життям, важко буде обійтись і ,,без ресторанчиків“ і ,,без женщин“. Але ж це і для самої драми, і для автора річ невеликої ваги. Твір, як картина, закінчений, думка автора переведена, сам він своєю лебединою піснею — ,,Житейське море“ остання драма Карпенка Карого — співає пеан природі, селу та сільському життю, та не як захоплений ентузіяст-романтик, а як людина, що скоштувала його гірких овочів, як чоловік, що ним хвилі бурливого життєвого моря нераз били немилосерно о скелисті береги та часто викидали його, розбитого, на піскові лави...

І так, обидві драми Тобілевича треба брати як цілість, і хоч це самостійні для себе твори,

читати їх слід одну за другою. І з літературного боку одна п'єса доповнює другу. Правда, „Житейське море“ твір, може, трохи цільніщий, зате „Суєта“ живіща, правдивіща і робить глибше вражіння. Але ж успіх обох творів на сцені запевнений іще на довгі часи.

В. Верниволя.

ЖИТЕЙСЬКЕ МОРЕ

комедія

ДІЄВІ ЛЮДЕ:

Іван Барильченко, артист.
Маруся, його жінка.
Карпо Барильченко, хлібороб.
Михайло Барильченко, директор ґімназії.
Наташа, його жінка.
Хвиля, капітан власного комерческього[1]) парохода.
Ваніна, актриса.
Крамарюк, актор.
Надя, молоденька актриса.
Усай, антрепренер.
Кактус, помішник режісера.
Денис Банітов, актор.
Райська, актриса.

Ґраф		із публики
Перша дама		
Друга дама		
Третя дама		
Крутицький		
Стьопа	його діти	
Петя		
Деркач		
Кругляков		

Вася, театральний портний[2])

Пріська	прислуга на дачі[3]) Івана Барильченка.
Катря	
Махметка	

---

[1]) купецького пароплава
[2]) кравець
[3]) вілля

ДІЯ. І.

Застольна кімната на дачі в Марусі Барильченкової.

Ява І.

Михайло, Іван і Карпо — одягнені в верхню одежу, з шапками в руках, ждуть. Павза.

Іван, робить циґарку й закурює. Ну, й довго баби наші наряджаються.

Маруся, виходить із парасолькою в руці. Я готова!

Михайло. А Наташа поки на голові волосок до волоска не прикладе, то й ноги заболять, ждучи. Сідає.

Наташа, з дверей. Не можна ж іти гуляти, розтріпавши волосся!

Михайло. А ти б гладенько, як Маруся — любо глянути!

Маруся. Спасибі.

Наташа. У кожного свій стрій[1]) і смак.

Іван. Та ще поспіємо до снідання прогулятись. Що це, Марусю, наш Нептун-Хвиля цілий місяць у нас не був?

Маруся. А, певно, його підхопили хвилі й гойдають десь у морі.

Іван. Море, море, море! . . . Сьогодні ми

---

[1]) шик, лад

послідній день усі вкупі, а завтра кожного з нас підхопить житейське море й понесе на своїх грізних хвилях! . . . Кого на міль[1]) посадить, кого об камінь розіб'є, а хто й сам захлибнеться водою . . . Один Карпо йде в натуральну життєву пристань. Знаєш, брате, мені завжди приятно згадати, як я колись у полі працював. Я, брате, часто тепер жалкую, що не зостався з тобою святу землю обробляти, та вже пізно! . . . П'ятнацять літ артистичної діяльности витворили з мене штучну людину, з розбитими нервами.

Михайло. Що за песимізм! Ха, ха, ха! Недавно ти свою працю і взагалі штуку вихваляв, а зараз землю й хліборобство хвалиш?

Маруся. Цей сезон на дачі Іван частенько став попадати в песимізм . . . Мені здається, що він скучає[2]) тут зо мною.

Іван. Боже сохрани! — Нерви, мила! Знаєш, брате, зараз[3]) я не тільки Карпові, а й тобі завидую!

Михайло. А я тобі!

Іван. Ха, ха, ха! Виходить, усі ми незадовольнені, всі один другому завидуємо, й кожному здається, що другому краще, ніж йому. . . . Цікаво! . .

---

[1]) мілизну

[2]) нудьгує, нудьга його бере (моск.)

[3]) тепер, під цю хвилю (моск. = сейчасъ)

Михайло. Я, власне кажучи[1]), всім задовольнений і завидую тільки вільним професіям і талантам: незалежне становище, сам собі пан і обов'язків ніяких.

Іван. Ой, не важи! Незалежність і панування без обов'язків неможливі! Ти у своїй праці що-дня йдеш битим шляхом, без критики, ґарантований казначейством[2]) і зараз, і в будущуні . . . Тут виростає самопевність, а самопевність дає душевний спокій! Наш же брат, артист, підлягаючи судові не тільки бездарних рецензентів, але судові кожного, навіть неосвіченого, слухача, певного шляху не має, йде у своїй праці наосліп; живе що-дня ілюзіями, без ґарантії бу́дущини, з тисячами щоденних неприятних випадків. При таких умовах до самопевности далеко, до спокою й задоволення ще дальше!

Карпо. Правда, правда! Тяжка праця! Дивитись приятно, а буть у шкурі артиста я б не хотів!

Іван. Ще поки ти на сцені, то ніби почуваєш задовольнення: публичність цікавиться тобою! . . . Але це тільки так здається! . . . Власне кажучи, цікавляться не тобою, а тією істотою, яку ти на сцені твориш усіма своїми

---

[1]) дослівний переклад моск. «собственно говоря» — по нашому: сказати б, власне

[2]) державним скарбом (моск.)

нервами й доводиш публику до ілюзії. Ілюзії зникли, — і ти один! Громадське життя, зо всіма своїми питаннями, пливе мимо тебе, як щось чуже . . . Отоді почуваєш суєтство[1]) такої праці, й хочеться сховатись так, щоб тебе ніхто не бачив, і ти щоб нікого не бачив, зоставшись самим собою, а не в шкурі витворених персонажів, які тебе вже навіть не цікавлять!

Михайло, зітхає. Ніхто не ві́да, як хто обіда! . . . Мовчать. А ти задовольнений, Карпе?

Карпо, сміється. Я про це не думав і не думаю: ні́коли, брате!

Іван. Робоча дисципліна! А? Натурально. А що натурально, -то й гарно, і приятно, і спокійно; всі ж видумані людьми професії псують найкращого чоловіка, а в-кінці-кінців перетворюють саму здорову людину[2]) в неврастеніка, дітей же цих нещасних — роблять деґенератами! . . .

Михайло. Наташа! Я, їй-Богу, роздягнусь і не піду гуляти!

Ява II.

Ті-ж і Наташа.

Наташа, виходячи. Що за нетерплячка! Я чула вашу розмову й готова сперечатись без

[1]) марноту

[2]) і найздоровіщу (моск.)

краю! Іван Макарович сьогодні хоче все прогнати з життя людського і проповідує смерть!...

Михайло. Ходім уже! — Я хочу прогулятись, і тобі треба купить . . .

Наташа. Стрівай! Тільки мертвяки можуть... Ах! Зонтик[1]) забула! Побігла в кімнату.

Михайло. Ну от! Де ж тут бути спокійним! Всі сміються.

Наташа, вискакує з зонтиком. Спокій — смерть! Життя — вічна праця, вічне незадовольнення; вони примушують чоловіка шукати кращого, і в цім — проґрес! Чоловік повинен кипіти, кипіти й кипіти, а википів, прохолонув — спи!

Михайло. Я вже википів (сміється) і йду спокійно подихати чудовим повітрям. Іде.

Іван. Прошу!

Наташа, за нею Іван і Карпо. На дверях. Ти, Миша, ніколи не кипів! До Івана. Миша спав і спить посеред сонних педаґоґів. Нудно так живій людині! Я не люблю життя сонного, одноманітного, як маятник . . . Як собі хочеш, Миша, я йду на сцену. Голос зникає. Вийшли.

Ява III.

Маруся, Катря і Пріська.

Маруся. Катерино! Входить Катерина. Приготовляйте стіл для сніданку, я зайду

---

[1]) парасольку

тільки в кондитерську[1]) і скоро вернусь Виходить.

Катря. Прісю! Неси сюди посуду. Входить Пріська з тарілками і скатеркою; накривають круглий стіл, що стоїть серед хати. Надокучили вже гості — ніколи й погулять.

Пріська. Сьогодні вже всі, слава Богу, роз'їжджаються.

Катря. А бідна Марія Данилівна зостанеться з дітьми сама! Сумно буде.

Пріська. Чого сумно? Менше роботи тай тільки. Я без роботи ніколи не сумую! А прийде твій коваль, а мій Махметка — і буде нам весело! Може, ще Махметка сторожем у наш двір стане.

Катерина. Та я не про нас. Я кажу, що пані нашій буде сумно.

Пріська. А моряк?

Катря, дивиться на Піську мовчки. Хиба́?!

Пріська. А то ж!

Катря. Диви! Мовчать. Що ж це його давно так не видко?

Пріська. Жде, поки Іван Макарович виїде. Мовчать. Коли чоловік та жінка, як от наші, надовго розрізняються, то обоє розвагу знайдуть . . . Так скрізь . . . Думаєш, що Іван Макарович там десь буде сумувать?

[1]) цукорню

Катерина. А, може, й буде, він сильно любе паню.

Пріська. Любе, а сумувать не буде! Як раз такий він! Ще жінка, розріднившися з чоловіком, буває, що зостається вірною йому; а чоловік ніколи у світі. Вони гірші за нас, я їх за це ненавиджу!

Катря. А Махметка?

Пріська. Такий же! Татарська собака!... Ще позавчора бачила, як присідав біля Мотрі... Ну й зацідила ж я його в мордяку, аж зубами клацнув!

Катерина. Ха, ха, ха!... І нічого?

Пріська. Вишкірив зуби, промовив: раз, два! Тай годі! Я, Катре, зла буваю, як собака, на ввесь світ зла: правди нема! От і зараз: яка це правда? Вони пішли на прохóдку[1]), а ми їм готуй снідання! Хибá, ти думаєш, трудно панею бути?

Катря. Певно, трудно. Треба вчитись багато!

Пріська. Нічого не треба! Треба тільки гарно одягатись, — і пані... Я служила в Одесі, в гостинниці, з одною дівчиною — її теж Катрею звали, — а потім я в неї служила за гóрничну![2]) Клаца язиком. От і знай!

Катря. Кому яке щастя!

---

[1]) прохід

[2]) покоївка

Пріська. Правда, що вона гарна була, — як намальована, пани їй проходу не давали... Вони страх люблять гарних дівчат: хто б вона не була — їм усе-одно, аби гарна! Їй[1]), правда! І взяв її якийсь панич. Потім через год, чи що, наймаюсь я до пані. Дивлюсь, аж то Катря, тільки вже не Катрею зветься, а Ларисою. Розряжена[2]) в шовк, черевики на високих корках, голова як куделя, на все пхека, . . . а сміятись вивчилась так гарно — прямо, як канарейка[3]) співає; навіть я любила слухать її приятний сміх! Отам я надивилась... Тьфу! Паничі їй руки цілують, а вона їх по морді б'є.

Катря. Бий їх сила божа! І нічого?

Пріська. Нічого! Вдаре по морді й залләться своїм гарним сміхом, а вони й собі сміються.

Катря. Шкода, Прісю, що ми з тобою не такі гарні, як та Лариса.

Пріська. Я б не хотіла! Противне життя, паскудство! Гіршого нема у світі: краса злиняє, від роботи одвикне! . . . Спершу москалі будуть бить по морді, а потім із торбою ходитиме! . .

---

[1]) скорочене: їй-Богу

[2]) вичепурена (моск.), чепурно одягнута

[3]) канарок

Ява IV.

Хвиля й Маруся. Дівчата виходять.

Маруся, з коробкою. От і стіл готовий, а вернуться наші, будемо снідати. Сідайте! Де ви тут узялися так нежданно?[1])

Хвиля. Тільки-що приїхав. Дивлюсь, кумпанія, хотів підійти, а потім побачив, що ви одрізнились і пішли в кондитерську, тоді я за вами по гарячому сліду . . . І от стою, дивлюсь і таю[2]) . . . Був я в Александрії, Марселі, Лондоні і ніде не зрадив вам[3]), день і ніч тільки про вас і думав, мало не потерпів аварії[4]) . . . Як же ви поживаєте, моя радосте? Я занудився за вами!

Маруся. Платоне Пилиповичу! Ви знову за своє? Не смійте так говорити зо мною!

Хвиля, бере шапку. Ви в поганому настрої — я тікаю. Йде до дверей і стає. Два місяці я вас не бачив! . . .

Маруся. Ви знаєте давно, що я не люблю таких відносин.

Хвиля. Щирих?

Маруся. Хоч би й найщиріших! Не забувайте, що ви для мене звичайний гість,

[1]) несподівано (моск.)

[2]) тану, розпливаюсь (моск.)

[3]) москалізм, по-укр.: зрадив вас

[4]) розбиття корабля

друг мого чоловіка, і що я вам поводу ніколи не давала зневажати мене! . .

Хвиля. Чим же я вас зневажаю? Я б тільки хотів бути рідним для вашої душі й серця! . . . Я вас давно любив і люблю, а ви не хочете зо мною ласкаво говорити! . . . Не хочете знати мене!

Маруся. Я вас знаю.

Хвиля. І що ж ви можете сказати недоброго про мене?

Маруся. Ви . . . Не хочу говорити!

Хвиля. Говоріть! Лайте, тільки говоріть!

Маруся. Ви багатий, розпаскуджений удачами[1]) чоловік . . . Чого вам заманеться, ви хочете того добути, і хоч би на шляху до вашої мети лягли трупи, вам однаково . . .

Хвиля. Малюнок вірний! І знайте, що я добуду, чого хочу!

Маруся. Ніколи! Ви злий чоловік, ви затесалися[2]) в дружбу до Йвана й наважились ограбити вашого друга!

Хвиля. Боже сохрани, я не грабитель, мене ограбили! Я вас любив ще дівчиною, а ви, під упливом сценічних ефектів, проміняли мене на ілюзію щастя!

Маруся. Неправда! Я безмірно щаслива! Благородна висока душа Івана для мене рід-

---

[1]) щастям (все вдається)

[2]) втирилися, влізли (моск.)

ніща, ніж ваша: черства, практична! Іван — поезія, а ви — проза!

Хвиля. Маріє Данилівно, і ви проза!

Маруся. Може, я через те й люблю поезію.

Хвиля. Поезія легко зраджує — настрій для неї все!

Маруся. Іван чесний чоловік.

Хвиля. Я чести від нього не однімаю . . . Іван чесний чоловік, але, як артист, живе нервами і зраджує вам що-дня, а нині цього за безчестя вже ніхто не лічить[1]).

Маруся. Неправда ваша, — я лічу!

Хвиля. Бо ви багато казочок читали! У вас дитячий погляд на людські відносини! Ви ще не викупались у житейському морі!

Маруся. За те ж ви так багато в ньому купалися, спускаючись на саме дно, що повні багна від того мулу, який зоставсь на вас.

Хвиля. А як я вам покажу, що на вашому Іванові більше мулу, ніж на мені?

Маруся. Знаєте, що я вам скажу?

Хвиля. Не знаю.

Маруся. Ідіть собі з мого дому й ніколи тут не появляйтесь, або ніколи не говоріть мені нічого про мого мужа! Я люблю Івана, я вірю йому, а ви цілий год спокушаєте мене, хочете розбити мою віру й отруїти мою душу.

---

[1]) не вважає (моск. считаетъ)

Коли ви справді мене любите, то не віднімайте ж від мене своїми натяканнями тієї святої віри, якою я живу, якою я щаслива!

Хвиля. Колись люде вірили в казку, що земля стоїть на трьох китах; тепер знають істину, і переміна казки на істину не зробила людей нещасними! Я вам докажу, що Іван зрадник, і ви будете щасливі зо мною!

Маруся. Ніколи у світі! На це я не здатна, і потеря[1]) віри в одного Івана для мене рівна потері віри до всіх, рівна духовій смерті.

Хвиля. Побачимо.

Ява V.

Ті ж, Іван, Михайло, Наташа й Карпо.

Іван. А, Нептун, властитель моря, здоров, друзяко! Цілуються. Що ж це тебе так давно не видко? Спасибі, що завернув! Я сьогодні од'їжджаю, так хоч поснідаєм укупі! Марусю, от ти все журилася, що сумно тут самій; а Платон? Він же мій друг і тебе так щиро поважає, що й без мене буде провідувати . . . Ти, брате Платоне, не забувай Марусечку мою! Цілує Марусю в руку. Мій тихий, світлий ангел, мій приют[2]) і пристань від бурь житейських.

---

[1]) втрата (моск.)

[2]) захист (моск.)

Ах, житейське море, брате, страшніще, ніж те море води, над яким ти властитель! Ну, що ж, Марусечко, будемо снідати! Через час[1]) пароход одходить, і нашим гостям треба їхати.

Маруся. Зараз звелю подавати. Вийшла.

Іван. Ху, ти Господи! Платон! Ти ж не знайомий іще, а я, дурноверхий, забалакався, та й забув. Підводить його до Наташі. Моя братова́. Нептун, бог моря, капітан власного корабля — Хвиля! А це мої брати: Михайло й Карпо!

Михайло. Дійствительний статський совітник Барильченко.

Іван. І кавале́р[2]), і директор ґімназії . . . Треба ж сказати ввесь титул.

Карпо. Барильченко.

Іван. Без титула! А ні, стрівай. Український козак! Я гордуюсь тим, що родом сам козак. Колись, брате, наші діди над морем панували й на поганеньких човнах до Синопа добірались і Скутарь руйнували; а ми вже от плаваєм житейським морем і частенько руйнуємо своє здоровля від того, що плавати не вміємо, або пливем не туди, куди слід. Подають спіданок. От і снідання. Прошу сідати.

---

[1]) годину (моск.)

[2]) має ордер

Сідають. Горілочки? . . . Марсали[1]) Вам чого? П'ють, їдять і балакають.

Хвиля. Сьогодні покидаєте наш благодатний Крим?

Михайло. Сьогодні. Пора. Більше місяця у брата гостювали.

Наташа. А мені здається, що я тільки вчора сюди приїхала! Звичайно, Крим не Рівієра . . . Ах, Рівієра, Рівієра! Але тут, на дачі в Івана Макаровича, ми жили в товаристві великого артиста, дух котрого вітає над усім! Мені весело було в такім товаристві, я не забуду ніколи тих хвилин високого настрою душі, які я мала, дякуючи Іванові Макаровичеві! День у мене плинув як одна година: веселість Івана Макаровича, його глибокий юмор, його співи довго ще лунатимуть у моїм серці!

Хвиля. Чуєте? Отак усі жінки йому співають. Щасливий!

Маруся. Івана всі люблять, і мені то мило!

Іван. Не завидуй, брате! . . . А знаєте, Наташа, сучасним рецензентам не вадило б повчитись у вас писати рецензії . . . Жаль, що ви не пишете, а з вас був би приятний для акторів рецензент.

Михайло. Ха, ха, ха!

---

[1]) вино

Наташа. І зовсім несмішно! Приїдете до нас, будуть іще кращі рецензії. Наш учитель словесности[1]) прекрасно[2]) пише.

Михайло. Учителям ґімназії заборонено писати дурощі.

Наташа. Я попрошу, і буде писати.

Хвиля, до Карпа. Ви, видимо, хлібороб?

Карпо. Хлібороб. Тепер діти уже працюють, а я дозволив собі, перший раз у життю, покинути землю, щоб покупатися в морі, по совіту лікарів[3]).

Хвиля. І що ж, помогло вам море?

Карпо. Як бабі кадило. Що раз зіпсуєш, того вже ніколи не поправиш.

Іван. І не тільки в здоровлі, а і взагалі?...

Карпо. Природа не йде на компроміси.

Маруся. І я так думаю.

Наташа. Здається, вам, Іване Макаровичу, немає на що скаржитись: ви цільна[4]) людина! Я рідко бачила таких.

Михайло. Недавно ти це саме казала вчителеві словесности.

Наташа. Ну, так що ж? І Тарас Петрович людина цільна, високого росту, брюнет, красивий[5]).

---

[1]) літератури
[2]) дуже гарно (моск.)
[3]) на раду (моск.)
[4]) суцільна, цілкова; суцільність (моск.)
[5]) гарний на вроду (моск.)

Михайло. Та так. Тільки що ці одзнаки до цільности[1]) натури мало стосуються.

Наташа. Відчепись, педант! Іване Макаровичу, а коли ж ви до нас приїдете?

Іван. На Різдво.

Наташа. Ой, як довго ждати! Дожидаючи вас, наша публичність буде дні лічити.

Хвиля. Особливо ви. Михайло сміється.

Наташа, глянула на Михайла, знизнула плечима, до Хвилі. Ви вгадали.

Хвиля. Як бачу, ви велика поклонниця талантів.

Наташа. О, я вміраю за сценою, особливо, коли в театрі грають такі артисти, як Іван Макарович.

Іван. Мені вже страшно! Ви ще не бачили мене на сцені, а зарані вявляєте собі щось надзвичайне; це може дуже пошкодити вражінню: коли ждеш багато, то відбіраєш дуже мало.

Наташа. Я жду того, що можливо взяти, й надіюся, що візьму й вип'ю повну чару. Михайло сміється спокійним сміхом.

Іван, із чаркою в руці співає. Всі наливають і помагають співати:

---

[1]) див. стор. 23., пом. 4.

Повнії чарки всім наливайте,
Щоб через вінця лилося,
Щоб наша доля нас не цуралась,
Щоб краще в світі жилося й т. д.,

По скінченню пісні: За ваше здоровля, дорогі мої!

Наташа. Браво, браво! Підбіга й цілує Івана.

Карпо, дивиться на часи[1]). Пора. До Марусі. Дозволяєте? Маруся киває головою. Встають. У мене все готове, а от і фурман під'їхав. Цілується з Іваном. Прощай, брате! Спасибі тобі за все! Не минай же старого гнізда! Мама сильно за всіма вами сумує, а особливо тепер, коли тато помер, і вона зосталась сиротою. Знаєш, проживши п'ядесять літ укупі чесно, злилися душами в одну істоту, а потім раптом одного не стало . . . і мов тебе розірвано надвоє, і ти що-дня чуєш незалічиму рану. Тяжко бува дивитись на її очі, повні якоїсь невимовної журби!

Іван. Приїду, хоч би там що! Я тобі напишу. Поцілуй маму, Явдоху, Василину, Демида[1]), всіх, усіх!

Карпо. А ти, Михайле? Може б тепер оце зо мною заїхав; крюк невеликий[2]).

Наташа. Заїдемо, Миша.

---

[1]) ціла Барильченкова сім'я — див. „Сується“ — „Заг. Біб.“ ч. 9—11.

[2]) не далеко об'їжджати, невеликий об'їзд

Михайло. Ніяк не можна, післязавтра екзамени... Сам знаєш, як же без директора... Я ж одпуску[1]) не брав.

Карпо. Та так. Прощайте! Цілується з Марусею. А ви до нас, з дітьми, погостювали б!

Іван. А що ти думаєш, Марусечко? Я з тобою спишуся[2]), і ми з'їдемось укупі до Карпа.

Маруся. З радістю, якщо діти будуть здорові!

Наташа. Ви напишіть мені, коли, то й я приїду.

Іван. Добре.

Карпо. Прощайте, бувайте здорові!

Іван. Кланяйся всім!

Маруся. І від мене!

Карпо. Спасибі. До Михайла. Не гайтеся. Вийшов.

Михайло. Ну, до побачення! Цілується з Іваном, цілує в руку Марусю і йде. Спасибі за все! Попутно Хвилі. Будете в нашім гброді, прошу не минати моєї хати. Приятелі брата — мої приятелі. Наташа, Карпо жде.

Наташа. Що ж я, не прощавшись, піду? Прощайте, Маріє Данилівно! Просимо до нас на Різдво. Цілується. Іване Макаровичу, до приятного побачення! Цілує його, йде й обертається.

Михайло. Наташа, Карпо жде! Опізнимось.

---

[1]) відпустки (моск.)

[2]) злистуюсь, листа напишу

Наташа, на порозі. Я так зріднилася з вами [чуть[1]) сльози], що прямо таки розлучатися не хочу, а мушу . . . Витира очі. До побачення! Всі виходять. Прислуга, що раніше почала приборку[2]), виносить деякі пакунки, вертається й кінчає своє діло.

Ява VI.

Катерина і Пріська, потім Іван, Маруся і Хвиля.

Пріська. А скілько вони тобі дали?

Катерина. Ґенерал — карбованця, ґенеральша[3]) — два, а той мугиряка — четвертак[4]).

Пріська. І мені такгамо дали.

Катерина. Спасибі й за те. Буде чим почастувать коваля й Махметку . . . Тільки що Махметка не п'є, — їм заборонено.

Пріська. Та бреше! Як би люде не робили того, що їм заборонено, то дуже б сумно жилося! Іван, Маруся і Хвиля вертаються. Маріє Данилівно! Махметка хоче нанятись до нас у двір за сторожа.

Іван. О, сторож вірний.

Маруся. Надежний[5]). Нехай приходить.

---

[1]) мало не плаче (моск.)

[2]) у Галичині : прятання

[3]) ґенера́лова

[4]) 25 копійок (пів гри́вні)

[5]) надійний, покластися можна (моск.)

Приносьте, дівчата, решту білизни . . . Дівчата вийшли.

Іван. А я приляжу, бо рано встав, утомився. Сон перед обідом золотий. А ти, Платоне, обідаєш із нами.

Хвиля. Може.

Іван. Так я з тобою не прощаюсь. Виходить.

Ява VII.

Хвиля й Маруся.

Довга павза. Маруся переклада речі і кладе їх у скриню; дівчата вносять гладжені сорочки, кладуть і виходять.

Маруся. Чого ж ви мовчите? Розказуйте, що бачили цікавого у світі.

Хвиля. Ви не любите слухати того, що я говорю, а я так переповнений одною думкою про вас, що мені нічого більше в голову не лізе.

Маруся. Ну, то читайте он журнал; а то ви слідкуєте за моїми рухами, й я не можу спокійно робити свого діла.

Хвиля. Дозвольте ж хоч дивитись на вас!

Маруся. З вами можна стратити і святе терпіння![1]) Ви нахаба, яких я ще не бачила! . . . Як би я не була певна у своїх моральних силах, то розказала б усе Іванові.

Хвиля. Розкажіть. Він викличе мене на поєдинок, і я його вб'ю.

---

[1]) терпець (моск.)

Маруся. Фу, противний! Що з вами сталось?

Хвиля. Я вас люблю безумно![1]) Входить Пріська.

Пріська. Маріє Данилівно, Махметка тут.

Маруся. Клич! Пріська вийшла. Дуже рада, що так сталося. Я замкну двері перед вами і для охрани[2]) поставлю сторожа Махметку.

Хвиля. Не забувайте, що Татари золото люблять.

Маруся. Не міряйте всього золотом. Махметка пред́анний[3]) мені чоловік і за його плечима я буду тут сидіти, як у фортеці.

Хвиля. Нема такої фортеці, яка б після довгої осади[4]) не здалась. Входить Махметка, на вид[5]) сильний чоловік.

Махметха, кланяється. Доброго здоровля!

Маруся. Здоров, Махметка. Ти хочеш нанятися сторожем до мене?

Махметка. А чого ж не хотіть? Настояще хочу!

Маруся. Ми тут самі баби зостаємся, то ти нас будеш стерегти не тілько від злодіїв, а й від злих мужчин.

Махметка. Махметка сам злий, його знають: раз—два і через паркан сторч головою!

---

[1]) до безтями (моск.)

[2]) охорона, захист (моск.)

[3]) відданий, вірний (моск.)

[4]) облога

[5]) вигляд

Маруся. Мені такого і треба. Маєш десять карбованців у місяць і харчі. Згода?

Махметка. Маєш вірного пса!

Маруся. З сьогоднішнього дня й зоставайся.

Махметка. Я вже зостався. Будеш довольна[1]). Виходить. Махметка слово держить! Чути дзвінок.

Маруся. Відчиніть двері.

Хвиля. До речі, подивлюсь, чи міцний замок. Іде. Двері відчиняються, й показується ефектна, красива артистка Ваніна.

Ява VIII.

Ті ж і Ваніна.

Ваніна, на дверях. Простіть! Подзвонила й хотіла ждати, коли дивлюсь, двері незамкнені, й я ввійшла. Підходить. Вибачайте, може, не в пору? Артистка Ваніна. А ви, певно, Марія Данилівна, жінка нашого знаменитого артиста?

Маруся. Так.

Ваніна, обніма й цілує. Дуже рада з вами познайомитись. Ми з Іваном Макаровичем служимо з одній трупі.

Хвиля. Давно?

Ваніна, глянувши на нього, до Марусі. Їду на сезон і забігла спитати, коли їде Іван Макарович.

---

[1]) задоволена

Маруся. Сьогодні; прошу сідати.

Ваніна. Познайомте.

Хвиля. Капітан власного судна.

Ваніна. Моряк?

Хвиля. По сухому путі[1]) судном не плавають. Ідучи мимо Марусі. Одна з багатьох.

Ваніна. Що ви сказали?

Хвиля. Нічого — я кашлянув.

Ваніна, сміється. Оригінальний кашель.

Хвіля. Морський!

Ваніна, сміється. Так Іван Макарович їде сьогодні? Дуже рада, що матиму попутчика[2]).

Хвиля, під ніс. Приятного для серця.

Ваніна. О, та в вас сухий бронхіт!

Хвиля. Застарілий, хронічний.

Ява IX.

Ті ж і Іван,

з маленьким своїм синком на шиї, скаче конем.

Іван. Гоп, гоп, гоп! Ппрр.! О! Людмила? А ти де тут узялася?

Ваніна, протяга йому руку. Тільки-що приїхала.

Іван. Руки заняті. Де ж була?

Ваніна. На дачі Ракофукса. Брала морські ванни, їду на сезон і заїхала провідати вас.

Іван. Я зараз. Здам пасажира няні.

---

[1]) по сухому шляху (укр. „путь“ — жін. род.)

[2]) товариша в дорозі (моск.)

Маруся. Чому ж не одпочиваєш?

Іван. Ліг — не спиться. А тут Івасик прийшов . . . Ну, козаче, держись, візьми батька за чуба! Так. Гоп, гоп, гоп! Скаче конем за двері.

Ваніна. Ах, яка чудова картина! І хто б подумав, що великий артист Іван Макарович такий примірний сім'янин? У мене сльози на очах!

Хвиля. У вас на мокрому місці очі.

Ваніна. Моряк привик до води, й йому скрізь мокро, тільки душа, очевидно, суха й не почува сімейних радощів.

Хвиля. А ви сімейні!

Ваніна. Я женщина й артистка: ілюзії легко находять стежку до нашого серця.

Хвиля. Зрозумів! Іван грає ролю батька, а ви плачете?

Маруся. Даремно! Іван прекрасний сім'янин і благородний батько перш усього[1]), а потім уже артист.

Хвиля. І поет . . .

Маруся. Щоб ви знали! Одно достоїнство не виключає другого, а тільки доповня й робить чудовий, гармонійний акорд, який чарує душі всіх!

Ваніна. Правда, свята правда! Цілує її.

---

[1]) перш за все (моск.)

Іван Макарович ніжний, благородний чоловік, а через те загальний кумир[1]).

Хвиля. І ваш?

Ваніна. І мій! Ха, ха, ха! У вас, власне кажучи, язичний бронхіт, вам би не вадило полічитись!

Хвиля. Тут нема добрих лікарів. Один, правда, є; коли ж і той, під упливом поезії, не хоче практикувати! Може б ви взялися полічити мене?

Ваніна. Приїжджайте до нас у Харків, там ми вас скоро вилічимо!

Хвиля. Боюсь, щоб мій бронхіт не обернувся в карманну сухоту[2]).

Ваніна. А мені здається, що вам нічого боятись; у вас і зараз, певно, карманна сухота. Ха, ха, ха!

Хвиля. Хто сам сміється свойому остроумію[3]), той не остроумний!

Маруся, засміявшись. Еге, ви вже ображаєтесь! Явна признака, що сіли на міль.

Хвиля. На такій мілі сидіти приятно.

Ваніна. Ха, ха, ха! Де ви його взяли? Їй-Богу, ориґінальний моряк! Я дуже люблю ориґіналів!

---

[1]) идол, божок

[2]) сухоти на кишеню (моск.)

[3]) бистрий розум, дотеп — хто сміється зі своїх дотепів — не дотепний

Хвиля. А я дуже люблю гарних жінок!

Ваніна, до Марусі. З ним не заскучаєш!

Маруся. Докучить! Входить Іван.

Ява X.

Ті ж і Іван.

Іван, до Ваніни, подає руку. Ну, тепер доброго здоровля! Ваніна робить рух, хоче поцілувати Івана, Іван держить її за руку, до Хвилі: А що: правда, Людмила Павлівна гарна й весела молодиця?

Хвиля. Бой[1]) жінка!

Іван. А тобі, Людмило, як здається мій друг?

Ваніна. Бой чоловік!

Хвиля. Пара п'ятак.

Ваніна. Дешева рибка — погана юшка! Я до тебе . . . я до вас, Іване Макаровичу, на хвилинку, — мене там ждуть.

Хвиля. Хто?

Ваніна. А ну, вгадайте.

Хвиля. Звичайно: поклонник таланту.

Ваніна. Я не талант.

Хвиля. Гарненькі жінки всі з талантом.

Ваніна. Спасибі.

Хвиля. Вибачайте, чим Бог послав, тим і частую!

Ваніна. От чудак! З вами не зговориш[2])...

---

[1]) козир-жінка, боєва

[2]) звичайно кажуть: не збалакаєш, не добалакаєшся

Хвиля. Так договоришся! Іван і Маруся сміються.

Ваніна. Та ну вас к чорту! Дайте побалакати з Іваном Макаровичем.

Хвиля. Сип!

Ваніна, тупа погою. Та постійте бо хоч хвилину!

Хвиля. Ні, я краще посиджу. Сідає.

Ваніна. Ха, ха, ха! От іще морський чорт! Як же ви себе почуваєте, Іване Макаровичу?

Іван. І добре й погано: добре, бо відпочив, погано, бо знову починається противна суєта, для якої я мушу покидати свій рай!

Ваніна. А ваша дача справжній рай!

Іван. Це не моя — я тут гість; дача Марусина, і цей рай без неї не був би раєм!

Ваніна підходить до вікна. Іван іде до неї і стає поруч.

Хвиля, до Марусі. Парочка.

Маруся. Мефістофель!

Ваніна. Ах, яка краса: і море видко, як на долоні . . . і гори . . .

Іван, тихо. І якого чорта ти приперлась! Писав же, що виїду сьогодні . . .

Ваніна. Не можна очей одірвати. Тихо. Не видержала — прости! Ах, сад. Одходить. Ах, сад який! Рай, рай кругом! Я вам, Маріє Данилівно, завидую . . . Нікому не за-

видую — це не в моїй натурі, — а вам завидую: дача — едем і муж — великий артист! Щаслива!

Маруся. На-половину; я мужа не бачу пів року, а тут прикована тільки обов'язком матері . . .

Ваніна. О, обов'язок матері — приятний обов'язок: він над усім панує в жіночому серці, для нього все можна в жертву принести, все віддати!

Хвиля. І чоловіка?

Ваніна. І чоловіка.

Іван. Ну, це вже занадто!

Хвиля. Коли б материнство над усім так панувало в жіночому серці, то не робили б стільки абортів.

Ваніна. При чому тут борт? Моряк від борта[1]) ні на ступінь. Сміється, і всі сміються. А ви, Маріє Данилівно, як дивитесь на материнство? Вам і книги в руки.

Маруся. І я, і муж, і діти, і материнство одне ціле, а ціле повинно бути вкупі, з нього не можна виділити й малої частини, бо тоді, крім страждань душі, пропадає і святість, і краса, і гармонія сім'ї.

Іван. О, моя люба Марусечко! Ще не багато терпіння, і в тебе буде рента, яка дозволить нам не розрізнятись ніколи.

---

[1]) Тут двозначний жарт виходить із гри слів: „аборт" (викидень) і „борт" (прилавок у човні)

Хвиля. На старість.

Іван. Що ж робити?

Ваніна. Ой, засиділась! Нерано. Прощайте, дорога Маріє Данилівно, найщасливіща між жінками! Дуже рада, що з вами познайомилась! Цілуються. До побачення, Іване Макаровичу! Я не виношу качки[1]) і в Симферополі одпочину.

Хвиля. І я з вами.

Ваніна. Будьте здорові, бажаю вам вилічитись від язичного бронхіту.

Хвикя. Я зараз же йду за лікарем. Бере шапку. Може, хоч він дасть мені певне лікарство.

Ваніна. Розумієте? Їй-богу, він хоче йти за мною. Я його боюсь! Придержте його, будь ласка!

Маруся, сміючись. На віщо ж ви себе лікарем об'явили? Тепер лічіть! Пацієнт, знаєте, настирливий, — не відчепитесь.

Ваніна, капризно[2]). Іване Макаровичу!

Іван. Та він жартує! Платоне, ти ж зостанешся з нами обідати?

Хвиля. Я хворий, я не можу їсти, я йду за лікарем.

---

[1]) як хвилює море й хитає кораблем (моск.); виношу — зношу, терплю

[2]) примхувато

Ваніна, заливається сміхом. До побачення! Я тікаю. Виходить і стоїть у сінях, сміючись.

Хвиля. Я не одстану.

Іван, держить його. Залиши, що за охота... Оставайся . . . ти мене ображаєш і . . . слухай, що ти не бачив баб, чи що?

Хвиля, тихо. Не можу, брате, овощ хороша[1]) і жде, хиба́ не бачиш?

Іван. Що ж це ви, Людмило Павлівно: тікаєте, стоячи на місці? Певно, самі ждете?

Ваніна, сміється. А куди ж я від нього втечу? Дожене.

Хвиля, в сінях. Я з вами до Сімферополя! А поки-що: руль, ліво на борт — в ресторан „Росія“! Ручку! Повний ход![2]) Ваніна подає йому руку й, заливаючися сміхом, виходять.

Ява VI.

Іван і Маруся.

Іван. Чорт батька зна що! Дивиться в вікно. Про себе. Тварь![3]) Мовчить. Потім зітхає. Маруся спокійно складає речі у скриню. Іван барабанить нетерпляче по склу вікна. Марусю!

Маруся. Що, Ваню?

Іван. А скоро буде обід готовий?

---

[1]) гарне зіллячко (моск.)

[2]) корабельна команда: керма (стерно), ліво на прилавок і т. д.

[3]) тварина, худоба

Маруся. Не раніше, як через годину.

Іван. Ху, як довго! . . . Мені, знаєш, щось їсти хочеться . . . Я за сніданком нічого не їв . . . Мовчать. Марусечко!

Маруся. Що, голубчику?

Іван, підходить. Давай, Марусечко, погуляємо сьогодні з тобою.

Маруся, обніма його. Давай!

Іван. Ходім у ресторан. У „Росії", знаєш, хороший обід, і шампанського мені скортіло випити з тобою на дорогу, а дома нема.

Маруся. Бог зна, що вигадав! Сьогодні й у нас обід гарний, по твойому заказу[1]). Я не люблю кабацьких[2]) обідів, і повітря кабацьке мене завжди нудить! . . . Шампанського я не п'ю, а дома є добре вино, яке ти любиш, і я вип'ю за кумпанією, потім одпочинеш. Дивиться йому у вічі. Ваню, ти нахмурився? Чого, серце?

Іван. Ні, ні, моя голубко, чого б же я хмурився?

Маруся. Я хочу зостатись ці кілька годин з тобою сам-на-сам, будь же ласкавий! Обніма його. Було б тобі зоставити Ваніну обідати в нас, і Хвиля б зостався.

Іван. Нехай їй чорт! Ти знаєш, я її

---

[1]) на твоє замовлення, як ти замовив (моск.)

[2]) Кабак — шинок, коршма (моск.)

ненавиджу! Фойда![1]) Терпіти не можу таких! Ходить по хаті. Нахалка![2]) Ху! Нав'язалась незнайомому мужчині . . .

Маруся, сміється. Хибá тебе це ображає? Нехай собі флїртує. Що вона, замужня?

Іван. Не знаю. Я тільки перед кінцем прошлого[3]) сезону познайомився . . Вона зі мною раніше не служила . . . Мовчать. Іван ходить по хаті, прó себе: Падлюка!

Маруся. Ваню!

Іван, сполоханий. Я? Ніколи в світі!

Маруся. Що з тобою?

Іван. Нічого, серце, а що?

Маруся. Ти сказав: „ніколи в світі!“

Іван. А — а, ха! Думки, знаєш, бродять у голові: не розрізнятися на той сезон із тобою, і вслух[4]) зірвалось рішення[5]): „ніколи в світі“.

Маруся. Хороше рішення! Може б його зараз і виповнити, Ванюша?

Іван. Зараз?! . . . Ні, це дуже раптово: все треба ламать. Цей сезон три переїзди з двома дітьми, в готелю, — і дорого, й тісно.

---

[1]) пуста жінка
[2]) нахабка (моск.)
[3]) минулого (моск.)
[4]) на-голос (моск.)
[5]) рішенець (моск.)

Ні! А на той сезон я устроюсь[1]) на одному місці, зарані найду хороше мешкання, й будемо вкупі жити. Мовчать.

Маруся. Ваню! По якій причині[2]) ви з Ваніною на „ти“?

Іван. Я? Хибá я їй говорив — „ти“?

Маруся. Навіть вона сказала тобі „ти“ й поправилась потім на „ви“.

Іван. Може, може! Звичайні театральні відносини — ніби-то товариські . . . Це погано й справді. Я часто даю собі слово держати себе инакше, а проклята привичка звертає на старий шлях! . . . Тобі це неприятно, Марусечко?

Маруся. Ні, не то . . . А так . . . Хто його знає, як і сказати! Відносини на „ти“ з молодою красивою женщиною ніби свідчать про якусь близькість, і потім — прізвище таке в неї — „Ваніна“.

Іван. О, ха, ха, ха! Це річ звичайна: один сезон — Ваніна, другий — Платоніна! . . . А ти трошки ревнива.

Маруся. Ні, мій любий! Поки я вірю, ніщо мене не трівожить, а потеряю[3]) віру — ніщо мені віри не верне! Я нездатна ні на

---

[1]) влаштуюсь (моск.)

[2]) з якої причини, з якого приводу

[3]) втрачу (моск.)

ревність[1]), ні на компроміси! Зрада і смерть — для мене одно! Хто мені зрадить, той умірає для мене на-завжди, без повороту.

Іван. Чесно . . . Чесно . . . Але жорстоко! Пуританізм вийшов у тираж[2]). Без компромісів жити не можна.

Маруся. Ніяких компромісів не розумію; прямота, чесність, чистота — мій девіз. Мовчать.

Іван, підходить до вікна. Сьогодні буде качати. Глянь, Марусечко, яка краса: море бішено[3]) б'є своїми могутними хвилями об скелі, реве й завиває, — мов сердиться, що нема в нього сили розбити предковічню[4]) припону, якою натура одмежила його від землі, — і мусить іти на компроміс! . . Іди сюди, Марусечко! (Маруся підходить, Іван обніма її за талію і пригорта до себе.) Марусечко, мені спрашно робиться, коли я в'являю собі, яка манюня кузочка[5]) чоловік у порівнянні з тією силою, що он так велично розвернулася перед нашими очима й ховається в небесній блакиті . . . Глянь, який вал горне[6]) до берега, ніби хоче розбити свою припону-скелю! Ху!

---

[1]) ревнощі, заздрість

[2]) тираж — тягнення на льотерії — тут: пуританізм — вийшов із життя

[3]) шалено (моск.)

[4]) споконвічні

[5]) комашка

[6]) суне

Розбився сам об скелю в манюні краплі, кришталем заблищали краплі на сонці, ссяючи квітками радуги[1]) . . . І могутно, і красно, і спрашно. Пригортає Марусю близько до себе й цілує в лоб.

Маруся. Чого ж страшно? Гарне не страшне, милий . . . Що з тобою? Ти знервований, увесь тремтиш, очі горять . . ти хворий?

Іван. Ні, моя люба, — я здоровий! А нерви справді піднялися, мов перед виходом на сцену в новій одповідальній ролі . . . Я розлучаюся з тобою — це компроміс, а ти не признаєш компромісів, і мене смуток обняв.

Маруся. Це не компроміс! . . . Це обов'язок, який на нас наклало життя і твоя професія. Ти свято виповняєш свій обов'язок до мене, до сім'ї; я виповняю свій — до тебе, до сім'ї, і цим самим не тілько не обтяжаємо одне другого, а навіть сприяємо розвоєві й нашого щастя й нашого благополучія в будущині. Ти працюєш, а я, щира твоя помішниця, дома з дітьми пильную наше гніздо й готую тобі спокійний одпочивок. Певність, що ми чесно йдемо поруч до мети, помагає мені лекше переносити скруху[2]), яка часто окутує мене одиноку. Коли ж ізближається час твого приїзду, я

---

[1]) веселка (моск.)

[2]) жаль, журба

оживаю! Тут знову настає весна для мене, і вкупі з тобою я забуваю всі пригоди нашого роздвоєного життя.

Іван, бере її за обидві ручки, дивиться на неї. Світла, благородна душа в тебе, безцінна[1]) Марусечко! Для тебе житейське море не страшне, а я боюсь його.

Маруся. Чого ж, мій милий?

Іван. Там, у житейському морі, де я повинен плавати, як і в морі води, — часто хвилями страшними заливає людей! Воно кидає ними, як малими трісочками, і б'є, й розбиває об ту межу, за яку вони не сміють переходити, а переходять по немощі своїй[2]) . . .

Маруся. Межі — річ свята, на те вони поставлені предковічною мудрістю, щоб здержувати людей від гибелі.

Іван. Ах, моя дорога! Як би ж то для чоловіка були такі міцні й видимі межі, як от скеля для моря . . . А коли межі всі в людей духові[3]), їх не видко . . . І присплять тебе бажання злі, якими повна наша кров, і підхоплять хвилі, а вал дев'ятий розіб'є життя об межу, як зараз він розбив об скелю воду вправ! Тільки компроміси помагають. Весело. Слухай, Марусечко! Невже, коли б я тобі

---

[1]) якій ціни немає, неоцінена

[2]) через свої слабощі

[3]) абстрактні, уявні

зрадив, випадково, без крихти кохання до другої . . а так, по-дурному, оставляючи завжди в своїй душі і в серці твою світлу, благородну істоту, невже ж, питаю, ти б не простила?

Маруся, зі страхом відступає. Ти мене лякаєш: немов ти зрадив уже і ждеш прощення від мене?

Іван. Ха, ха, ха! О, ні, ні! Це так теоретична розмова.

Маруся, ласкаво. А ти б що сказав, коли б твій друг Хвиля всі шість місяців нашого розлучення займав твоє місце?

Іван. Це инча річ . . . Це паскудство: формальне обдумане життя однії женщини з двома — фі!

Маруся. Ха, ха, ха! І скільки я не чула розмов про це питання, всі мужчини ведуть до того, що їм усе можна, а женщині — не можна!... Ні, мій милий, чого мені не можна робити без потері чести, того й тобі не можна! Знай: я тобі не зраджу ніколи у світі — клянусь! А коли ти зрадиш, — я порву навік із тобою! Дзінок.

Іван. Хто б це? Йде уприхожу[1]). Відчиняються двері.

Ваніна, сміючись у прихожій: „Не пускайте його, не пускайте". Вбігає в кімнату.

---

[1]) передпокій

Ява XII.

Ті ж, Ваніна, а потім Хвиля.

Ваніна. Дорога моя, простіть! Їй-Богу, я не знаю, що робити з вашим моряком? Прилип, як реп'ях до кожуха: куди я, туди й він. Не битися ж мені з ним! Мусіла тікати під вашу опіку.

Маруся, сміється. Добре зробили, що вернулись! Роздягайтесь — будемо обідати. Входить Іван і Хвиля.

Іван, веселий. А що? . . . Найшла коса на камінь!

Хвиля, на дверях. Хто з нас камінь — не знаю; знаю, що я коса, а вона трава.

Ваніна, скидає шляпу[1]), жартовливо. Нахал, неможливий нахал![2]) Я такого мужчини ще не бачила, прямо хоч городового[3]) клич! Усі сміються.

Маруся. Пріською! А ви, Людмило Павлівно, заведіть такого сторожа, як я. Входить Пріська. Поклич Махметку й давай обідати. Пріська вийшла. В наші часи навіть підлітки, ґімназисти, маючи единицю[4]) за спряженіє глагола[5]) „люблю" — грають у любов, фліртують і притупляють природну свойому вікові соромливість

---

[1]) бриль, капелюх

[2]) нахаба

[3]) поліцая

[4]) погану ноту (бал) — у Галичині: недостаточно, п'ять

[5]) за відміну дієслова (моск.)

на-завжди . . . Через це, по мойому, з них у-кінці-кінців, виходять не лицарі, як колись, а мужчини-кокотки! І от тепер женщині ходити без сторожа не можна!

Хвиля. Ха, ха, ха! Марія Данилівна фанатик безумовної чистоти . . . Ультра-пуританка. Входить Махметка.

Ваніна. Ах!

Хвиля. Знайомий? Іван сміється.

Ваніна. І несмішно й нерозумно.

Маруся, дає картку Махметці. Піди в крамницю Шарого і принесеш дві пляшки шампаньского.

Махметка. Раз-два! Вийшов.

Маруся. А правда, надежний сторож!

Хвиля. Від такого сторожа теж треба мати стор жа.

Ваніна. Їй-Богу, на той сезон заведу собі Махметку. Всі сміються.

ДІЯ II.

Уборна[1]) Йвана і Крамарюка.

Ява I.

Іван, в одежі і ґрімі Отелла перед дзеркалом, поправляє ґрім, Крамарюк у кутку курить. Посередині Ваніна, біля неї ґраф і Хвиля. По павзі, у двері виглядає Кактус із книжкою в руках.

Кактус. Іване Макаровичу, скоро друга сцена. Зачиня двері.

Хвиля. Сьогодні ми, Людмило Павлівно, вечеряємо?

Ґраф. А слово?

Іван. В чім річ?

Ґраф. Після спектакля[2]) ґрафиня вас жде в „Европейській"[3]).

Іван. А ви, Людмило Павлівно, з Платоном?

Ваніна, сміється. Ви в ролі Отелла — я вас боюсь.

Хвиля. Щоб ревности не викликати?

Іван. Ха, ха, ха! Даремна річ! Я взагалі неревнивий. Марусечка моя — сама

---

[1]) ґардероба

[2]) вистава

[3]) розуміється — гостинниці

вірність[1]); а тут? . . . Тут мені нема кого ревнувати.

Хвиля. Людмило Павлівно, він правду каже?

Ваніна. Я не смію судить: Іван Макарович говорить про свою жінку.

Кактус, у дверях. Іване Макаровичу, друга сцена. Зникає.

Іван. Іду. Йде, за ним Хвиля, Іван обертається до ґрафа, котрий шепчеться з Ваніною. А ви, ґрафе?

Ґраф. Іду, йду! Ви на сцені — й я йду. Всі виходять.

Ява II.

Крамарюк і Ваніна.

Крамарюк. Ґраф вийшов для виду[2]) й зараз вернеться.

Ваніна. Я боюся, Стьопочко! Та ще лиха година принесла підглядача Хвилю . . . не знаю, що робити.

Крамарюк. Ах, мій ангеле, а я на що? Ви поїдете з ґрафом, Іван Макарович із ґрафинею, а Хвилі я скажу, що в вас болить головка, і сам піду з ним вечеряти — от і все! А поки Іван Макарович скінчить спектакль, поки вернеться з вече́рі, — ви будете спати сном праведниці.

---

[1]) у Галичині: уособлення вірности

[2]) для годиться (моск.), для ока

Ваніна. Гляди, Стьопо, щоб ми не попались: Ваня ревнивий, а в ревнивих очі бачать учетверо, а чуття в'являє їм усе невідоме вдесятеро.

Крамарюк. Я, Людечко, старий горобець — одні зуби ззів, другі вставив, — зі мною в сільце не піймають! При тому, все склалося натурально: Іван Макарович — з ґрафинею, а ви з ґрафом. Ха, ха, ха! І там і там — безгрішний флірт: може, який невинний поцілуйчик, тай годі!

Ваніна. Що ти, Стьопо! Ти знаєш, як я люблю Ваню . . . Мені просто хочеться покататись[1]) хорошими кіньми.

Крамарюк. Ангеле мій! Це непрактично! Невинний поцілуйчик дасть ґрафові надію в будущині, — і от у бенефіс подарунок. Входить ґраф.

Ява III.

Ті ж і ґраф.

Ваніна. Ґраф! Ви не в театрі?

Ґраф. Голова почала боліти . . . А ніч чудово-поетична: морозна, ясна, я хочу проїхатись за ґо́род, поки спектакль скінчиться Хочете зі мною?

Ваніна, соромливо. Ніяково . .

Ґраф. Зо мною?

---

[1]) провезтить (моск.)

Ваніна. Щоб не подумали чого — я соромлюсь.

Ґраф. Соромливість красить женщину взагалі, а гарну — робить кращою удвоє. Прошу!

Ваніна. Степане Кузьмичу, можна?

Крамарюк. З ґрафом, Людечко? Можна!

Ваніна, до Крамарюка. На ваш одвіт[1]) . . . До ґрафа: Зараз! Ждіть у вестібюлі. Хутко вийшла.

Ґраф, подає руку Крамарюкові. Спасибі. Вечеря за мною[2]). Виходить.

Крамарюк, проводжає. Рад служити, рад служити! У двері. Вася! Вася!

Ява IV.

Крамарюк і портний[3]).

Кактус, на дверях. Тихо! Іван Макарович на сцені. Зник. Входить портний.

Крамарюк. Приший мені, голубчику, пуговицю[4]) до сюртучка[5]), і там під пахвою трошки розпоролось. Скида сюртук, портний зашиває.

Портний. Іван Макарович сьогодні сердитий: Людмилі Павлівні пальцем посварився, а мене тут же вилаяв ні за се, ні за те . . .

---

[1]) одповідальність

[2]) я плачу вечерю

[3]) кравець (моск.)

[4]) ґудзик (моск.)

[5]) в Галичині: сурдут

Крамарюк. Роля, знаєш, така бішена[1]): страсть[2]), ревність, у п'ятім акті давить жінку . . . ну й настрій! . . . Легко, думаєш, задавити женщину? Великий артист говорить, як Отелло, а почуває як Іван Макарович! Може, і в нього є своя Дездемона, а в Дездемони Касіо, а збоку Яґо . . . ке, ке, ке!

Портний. Здається, ґраф . . .

Крамарюк. Тс! Вася, ні слова! Боже тебе сохрани, хтонебудь почує. Входить Хвиля. Портний скінчив роботу, подає сюртук, Крамарюк надіває. Спасибі. Тихо. Вийди! Портний вийшов.

Ява V.

Крамарюк і Хвиля.

Хвиля. Дозвольте з вами познайомитись: Хвиля, друг і приятель Івана Макаровича.

Крамарюк. Артист Крамарюк, друг і приятель Івана Макаровича.

Хвиля. А? . . . В такім разі й ми повинні бути приятелями . . .

Крамарюк. Дуже рад!

Хвиля. Не менче! Я, знаєте, драм і страшних траґедій не люблю. Доволі з нас і своїх драм у щоденнім життю!

Крамарюк. Так, так! Ах, у життю багато драм, я сам люблю більше комедію.

---

[1]) скажена

[2]) жага, пристрасть

Хвиля. Будемо правду говорити, що хороша зі сучасного життя драма теж слухається охотно.

Крамарюк. А—а! Так, так! І я люблю хорошу зі сучасного життя драму.

Хвиля. Хоча тепер драми зі сучасного нашого життя нема, все більше переводні[1]).

Крамарюк. Переводні, всі переводні.

Хвиля. А з нашого життя одноманітні, безідейні; флірт — і більш нічого.

Крамарюк. Одноманітні, аж нудить, безідейні; флірт — і більш нічого... Справедлива рецензія!

Хвиля. А де ж Людмила Павлівна?

Крамарюк. Голова розболілась: пішла додому.

Хвиля. Жаль. А я хотів із нею повечеряти.

Крамарюк. Знаю, знаю . . . Людочка теж мій друг і приятель. Вона мені сказала: „у мене головка болить, а ти, Стьопочко, йди з моряком вечеряти!“

Хвиля, про себе. Ідея! За вечерею підпою й вивідаю все, що для мого пляну треба. До Крамарюка. Прошу, прошу!

Крамарюк. Сердечно дякую, сердечно дякую. Людочка так і сказала: „він сам тебе попросить“ . . . Ке, ке, кè . . . Мене ґраф

[1]) переклади

просив, але я відрікся. Не люблю аристократів, хоч і сам потомственний дворянин.

Хвиля. А Іван, здається, з ґрафинею. Клаца язиком. А?

Крамарюк. Ке, ке, ке! Великий артист на-розхват! . . . Тілько Іван Макарович ні-ні!

Хвиля. Боїться Ваніни?

Крамарюк. Ваніни? Довго дивиться на Хвилю, хита головою. Не знаю.

Хвиля. Ну от, ну от! Це не таємниця — всі знають.

Крамарюк. Невже всі знають?

Хвипя. Та що там, залишіть! І ви знаєте!

Крамарюк. Я?! Ке, ке, ке! Ви не прокурор?

Хвиля. Е, дружище, при чому тут прокурор? Ви старий кіт і розумієте добре, що кохання не втаїш, а публика слідкує за кожним рухом знаменитого артиста — ну, і знає все.

Крамарюк. Правда, правда! Публичність страшенно цікава. Є такі, що, повірите, розпитують, що їсть Іван Макарович; ну, а брехунців у нас у трупі багато, й від них усе йде у світ . . . Живіть тихо, смирно — ніхто й не знатиме, хто ви; а бийтеся, лайтеся, сваріться, залицяйтесь, то не тілько всі будуть підслухувати, розпитувати, а навіть у двері заглядають! Ка-ка-ка! Люде люблять скандали більше, ніж людей.

Хвиля. Та тут і скандала нема. Світова річ: Іван Макарович без жінки, Ваніна незамужня, діявольськи гарна[1]), куліси, ілюзії, настрій, молода кров, ну . . . Натурально.

Крамарюк. Натурально, натурально! Я не суджу! Боже сохрани! Я нікого не суджу; сам був молодим.

Хвиля. Та ви ще й тепер, певно, ходок[2])!

Крамарюк. Ке, ке, ке! Більше язиком!

Хвиля. А! Ха, ха, ха!

Кактус, у двері. Тихо!

Хвиля. Ну, дружище, я тільки сьогодні приїхав, не поспів зробити Іванові візита[3]). Де вони живуть?

Крамарюк. В готелю „Росія"; роскішні номерá[4]). Чути аплодисменти.

Хвиля. Кінець акту?

Крамарюк, прислухається. Так; визиви![5]) У двері. Вася!

Хвиля. Ходім, пропустимо[6]).

Крамарюк. Конячку́? А, а, а! Жаль, що ми не пішли раніще, тепер треба підождати Ваню. Входить портний.

---

[1]) чорт, яка гарна
[2]) ходільник, тут: шибеник, збитошник, пустій
[3]) звичайно кажуть: візити
[4]) кімнати (моск.)
[5]) викликують (моск.)
[6]) ковтнемо

Хвиля. Я тікаю. Виходить.

Крамарюк. І я прибуду зараз. До портного. Будь тут; може, що треба.

Ява VI.

Крамарюк, портний, потім Усай.

Портний. Івана Макаровича оточили дами, — не дадуть і переодягтись.

Крамарюк. А Усая не бачив?

Портний. Там, лає робочих[1]).

Крамарюк. Сердитий?

Портний. Збор[2]) неповний.

Крамарюк. Погано. Не дасть авансу[3]). Входить Усай.

Усай, до портного. Чого ти ховаєшся по закутках, як собака від мух, ніде не знайду?!

Портний. Я тут . . .

Усай. Бачу. Які ти штани дав Родріґові? А?

Портний. Звичайні, як завжди.

Усай. Звичайні, як завжди? В тебе все звичайне . . . На самому поганому[4]) місці дірка. Портний біжить. Ну, народ, не дай Бог! Тільки сам не глянь — скрізь проріхи[5]).

---

[1]) робітників (моск.)

[2]) збори, каса

[3]) гроші наперед, задамок

[4]) найпоганіщому (моск.)

[5]) розпірки, розпороте, діри

Крамарюк. Добрий вечір, Лупе Лупичу! Сьогодні приймають дуже добре.

Усай. Приймають, приймають! На чорта мені їх прийом? Що я актор? Вам аби прийом, а жáлування[1]) злупите з Лупа! Мені нужно 483 рублі платить у день, а зборів нема, хоч вішайся.

Крамарюк. Сьогодні мало неповний.

Усай. А контромарки ти лічив? А ученичеські[2]) ти лічив? А ті дворублеві міста[3]), що я продав по шісдесять копійок, аби не пустували — лічив? То—то одних контромарок: офіціяльних, півофіціяльних, редакційних, типоґрафських, реквізиторських[4]), кумовських, сватовських, музиканських — пів театра Входить портний. Бачив, які ти штани даєш?

Портний. Там манюня дірочка, треба шукать, щоб побачить.

Усай. А ти ждеш, поки буде велика!

Крамарюк. Лупе Лупичу! Завтра буде повний збор . . .

Усай. Постой! До завтрього далеко.

---

[1]) платня

[2]) звичайно ученикам була така знижка, що вони могли всюди сідати на непродані місця, заплативши за школярський білєт

[3]) місця (моск.)

[4]) вільний білєт для тих, що визичають реквізит

Позич мені сьогодні п'ять рублів; будь друг, позич! Нестало заплатить вечерових[1]).

Крамарюк. Дав би з радістю, та нема. Я хотів у вас просить авансу п'ять рубликів

Усай. Ну, народ. Скажи мені, ти жалування береш число в число?[2])

Крамарюк. Авансиками все забіраю до числа.

Усай. І не маєш п'яти рублів, щоб у нужді[3]) запомогти бідному антрепренерові? А хто ж мені платить жалування, хто? Та я найбідніщий між вами чоловік, — мученик нещасний; що де не зірву, та все вам, та все вам! І вдень, і ввечері тільки чую: дай, дай, дай! Сімдесять ротів що-дня роззявляють пельку — натли[4]) їх! Боже мій! На віщо ти мене зробив антрепренером і віддав на муку Крамарюкам?! . . . Вийшов.

Ява VII.

Крамарюк і портний.

Крамарюк. Чув? Приятний чоловік! Позич йому п'ять рублів . . . Ах, ти кундель Та як би в мене було п'ять рублів, то я б з тобою не говорив. Ти зрозумій, Васю: я дво-

---

[1]) за наси театру на вечір.

[2]) кожного місяця правильно 20 дня

[3]) потреба (моск.)

[4]) напхай (вульґ.)

рянин, потомственний дворянин, прадід мій мав таких лякеїв, як Усай, а тепер . . . Розводить руками. Кланяйся кунделеві. Ні, фортель, фортель який (з нього був би хороший буф-комік[1]): щоб не дати мені авансу, він у мене позичає п'ять рублів! Подумай: сорок тисяч лежить у Волзько-Каменському банкові, а він бере в ресторані один обід на два дні.

Портний. Через те то в нього гроші є, а ви, Степане Кузьмичу, любите їсти по-панськи.

Крамарюк. Люблю, Васю, люблю! Грішний чоловік, особливо, солоні закусочки: сімгу, омари[2]), баличок[3]), икорку . . . Та тільки я, брате, їм раз-у-раз на чужий кошт! У мене кожний вечір — є карась, а карасі люблять частувати нашого брата й лічать це для себе за честь! Напоїти актора для карася рівне — виконанню високого довгу; а вже от — грошей ніхто з карасів не дасть. Сто рублів проп'є, сто рублів для хвастовства[4]) спалить, а бідному не дасть і трьох карбованців.

Портний. А де ж ви діваєте свої гроші, жалування?

Крамарюк. Чорт їх знає! Зрозумій! Візьму в цю руку карбованця, перекладу у другу,

---

[1]) звичайно в опері грають комічні ролі

[2]) морські раки

[3]) осетрина´ чечулсина

[4]) чванства, хвальківства

(показує маніпуляцію) дивлюсь — десять копійок. Тягнусь за панами й раз-у-раз у довгах.

Портний, сміється. Чудак.

Ява VIII.

Іван, дами, мужчини, діти.

Іван. Прошу, прошу! Одчиня двері, входять дами. Сідайте! Васю, дай, брате, ще стілець!

Перша дама, кладе на стіл квітки. Великому артистові.

Іван. Спасибі, спасибі! Ви що-разу вітаєте мене квітками. Глибоко ціню вашу люб'язність. Нюхає квітки.

Друга дама. А ви мене обманили: я вас сьогодні ждала на кофе![1])

Іван. Не можна було ніяк; я був сьогодні в осаді[2]) цілий день.

Друга дама. Так я вас завтра жду обідати.

Іван. Обідаю з приятелем.

Друга дама. Ввічливо, нічого сказати Мені дали слово, а обідаєте з приятелем.

Іван. Простіть, я вам слова ще не давав

Друга дама. Ну, так дайте слово зараз!

Іван. Не можу! Стук у двері.

Голос. Можна?

Іван. Прошу! Входить два пани і двоє дітей.

---

[1]) каву

[2]) облозі

Перший пан. Крутицький! А це мої діти: Стьопа й Петя — будущі інжинєри.

Іван, здоровкається до другого пана. А, Деркач! Здоров, земляче! Що ж це тебе давно не видко в театрі?

Деркач. За те жінка що-дня.

Друга дама. Неправда, вчора не була.

Другий пан. Бо Іван не грав.

Крутицький. Стьопа! Петя! Дивіться на великого артиста. Тільки — руки по швам! Діти заглядають Іванові в вічі й зачіпають на столі то те, то се.

Іван. Сідайте, куріть!

Друга дама, до Деркача. Сеню! Я в одчаї! Іван Макарович відрікається від нашого хліба-соли; а я закликала до себе на завтра ціле товариство, щоб показати їм знаменитість.

Деркач. Що ж, коли не можна завтра, так другим разом!

Портний. Будемо переодягатись?

Перша дама. Ах, ми тут заваджаємо! До завтрього! Подає руку Іванові, виходить.

Крутицький. Петя, руки по швам, не зачіпай! При слові „руки по швам" Петя кладе руки по швам на одну мить, а потім знову зачіпає, що попало.

Друга дама. Так коли ж обідати до нас?

Деркач. Прошу від щирого серця, як земляка!

Крутицький. Стьопа, руки по швам! Ти дзеркало розіб'єш! Стьопа, як і Петя, кладе руки по швам і знову щось зачіпа.

Іван. Сьогодні в нас четвер . . . так . . я в вас обі іаю . . . в неділю.

Друга дама. Ждемо. Глядіть же, не зрадьте!

Крутицький. Дуже рад, що познайомився д вго збірався. Стьопа, Петя, ходім! Стьопа зачепив і звалив дзеркало, воно розбилось.

Третя дама. Ах!

Іван. Нічого, нічого . . . Про себе. Погана приміта![1])

Крутицький. Ніколи тебе не візьму в театр . . . Простіть! До дітей. Ну, руки по швам! Марш! Усі виходять, крім третьої дами. Чути дзвінок.

Іван. О, перший? . . . Я не буду переодягатись, не поспію. Портний виходить.

Крамарюк. Я зараз, можна?

Іван. Іди. Крамарюк вийшов.

Третя дама. Тут так гарно, що й виходити не хочеться. Артистична атмосфера наповняє душу якоюсь радістю, особливо, коли зостанешся з вами на-одинці. Закачує очі під лоба. Ах, талант, талант . . . Яка це велика громадська святиня! Без сильних талантів ми закиснемо в мізерії щоденщини. Ви будите в нас найвищі поривання до світлих ідеалів

---

[1]) поганий знак

Іван. Спасибі, спасибі! Тільки я не розумію, до чого високого я, власне, вас розбудив.

Третя дама, оглядаючись. Як до чого, як до чого? Ах, противний, він іще й питає, неначе сам не знає!

Іван. Не знаю.

Третя дама. Ви сьогодні не люб'язні; напруженість нервів вас утомила. Дивиться довгенько на нього. Страсний[1]) Отелло! . . . Я вас люблю безумною[2]) страстю[3]) Бальзаковського возраста![4])

Іван, встаючи, кланяється. Спасибі! І я вас люблю страстю прожори[4]): такого знаменитого борщу, таких солоних огірків і маринованих баклажанів, як у вас, я ніде не їв! Очевидно, тільки Бальзаковський возраст уміє так смашно готовити страву.

Третя дама. Що? Ви насміхаєтесь над святим чуттям?

Іван. Палагеє Іванівно, дайте спокій і ніколи не говоріть мені про вашу страсть, а то скажу Колі, щоб він вас у театр не пускав.

Третя дама. Ви — божевільний чоловік, розпаскуджений поганими женщинами, які, крім брудних почувань, до вас нічого у своїм

---

[1]) жагучий; жага, пристрасть

[2]) божевільною

[3]) час, коли читають романи Бальзака

[4]) ненажерливої людини

серці не мали, а свята ідеальна любов до вашого таланту, яка виключає зі себе все низьке, крім духового єднання, для вас незрозуміла.

Іван. А при чому ж тоді страсть Бальзаковського возраста?

Третя дама, йде до дверей. Я лічила вас далеко розумніщим, а тепер бачу, що можна бути великим артистом і не менше великим дурнем. Виходить.

Ява IX.

Іван, потім Надя в білій сукні.

Іван. Ха, ха, ха! Страсть Бальзаковського возраста поміша[1]) мені добрий борщ їсти. Пропали Лукуловські[2]) обіди! . . . Заглядає Надя. Надя! Заходь!

Надя. А нема нікого?

Іван. Як бачиш — нема. Дзвінок.

Надя. Другий!

Іван. Нічого, перша сцена без мене. Заходь, дитя, освіжи атмосферу своєю чистотою. Бере її за руку й садовить. Я тебе виглядаю в кулісах цілий вечір! Твій світлий образ ангела дає мені силу творчости!

---

[1]) перешкодить (моск.)

[2]) роскішні, пишні й виставні — як у відомого у старому Римі Люкулля (моск. приговірка)

Надя. Не могла доступитись до вас і тільки здалеку дивилась. Я боюсь підходити: Людмила Павлівна обіщала облить мене сірною[1]) кислотою. А тепер вона поїхала з ґрафом кататись, і я до вас забігла . . .

Іван. Людмила? З ґрафом? Хто тобі сказав?

Надя. За кулісами всі говорять. А я сама бачила Людмилу Павлівну і ґрафа в вестібюлі.

Іван. А—а! . . . Чорт із нею! Дивиться на Надю. Чому я тебе раніще не зустрів . . . Ти — чистий ангел, ти б не зрадила.

Надя. І не зраджу! Я люблю в вас свій ідеал.

Іван. Але ти не моя . . .

Надя. І не можу бути вашою ніколи — ви жонаті . . .

Іван, тре лоб. Жонатий? . . . Так, так, дитя моє! Слова твої, мов молотом, ударили мене по голові: я . . . жонатий, люблю свою Марусечку і . . . тварь! . . . Брр! . . . Край![2]) Завтра почну нове життя, а ти будеш моєю музою і своєю чистотою освіжиш мою попорчену[3]) душу. Цілує її в лоб. Іди, дитя! Надя виходить. Ах, яка мука зразу насіла на душу!

---

[1]) сірковим (моск.) квасом

[2]) доволі, кінець цьому

[3]) попсовану (моск.)

Говорю одне, роблю друге. Нема в мене нра́вственної[1]) дисципліни . . . Але я її добуду, добуду . . . Світлий образ Наді поможе очиститись і стати кращим! Входить Крамарюк. Завтра порву з Людмилою!

Ява X.

Крамарюк і Іван.

Крамарюк, ковиря в зубах і причмокує.

Іван. Випив і закусив?

Крамарюк. Ке-ке-ке!

Іван. Де Людмила Павлівна?

Крамарюк, жує. Людочка? Пішла додому, — головка болить.

Іван. Брешеш!

Крамарюк. Коли Людочка неправду сказала, то й Стьопка бреше.

Іван. Лукавий прислужник! . . .

Крамарюк. Їй[2]), не знаю нічого.

Іван. Я стояв на виході й бачив, як ґраф вернувся за куліси.

Крамарюк. Свята правда. Ґраф заходив.

Іван. Ну, говори далі святу правду!

Крамарюк. Так, заходив, заходив. Пострівайте. Чого ж він заходив? Дивиться вгору,

---

[1]) моральної (моск.)

[2]) скорочене: їй-Богу

нагадує. А, порт-табак шукав і сказав, що йде в ресторан вечерю для вас заказати[1]).

Іван. А Людмила де була?

Крамарюк. Забув. Не пригадаю. Чи тут . . . чи вже вийшла . . . Де тут пригадать, коли в нас, як у калєйдоскопі, все міняється.

Іван. Вона поїхала з ґрафом!

Крамарюк. Не може бути?!

Іван. Скотина ти!

Крамарюк. Де моя шапка, я тікаю. Кактус на дверях.

Кактус. Степане Кузьмичу, в вас не була Палагея Осипівна?

Крамарюк. Яка?

Кактус. Ваша . . . Наша . . . Ставська! Вона Емілію грає, а зуби пропали . . .

Іван. Що?

Кактус. Послідня сцена спочивальні готова, а Емілія без зубів.

Іван. Які зуби? При чому тут зуби?

Кактус. В Палагеї Осипівни були свої, хоч і цілі, та жовті зуби, а вона всі свої повиривала і вставила свіжі, білі. В першій сцені виняла зуби — десну[2]) давили — і вийшла, а хтось узяв зуби.

Усай, вбігає, до Кактуса. Зуби, зуби! Де зуби?

---

[1]) замовити (моск.)

[2]) ясна (моск.)

Кактус. Не знаю.

Усай. Жа́лування одбіраєш число в число, а не знаєш, де зуби? Шукай! Кактус вибігає. Стьопа, в тебе всі зуби вставні, певно, ти мав практику, п'яний не раз губив зуби; як ти думаєш, де можуть бути зуби Палагеї Осипівни?

За сценою, плаксивий голос. Де мої зуби? Хто пожартував, верніть мені мої зуби!

Крамаюк. Стрівайте! Я якось спав на пароході, зуби випали, й собачка Палагеї Осипівни занесла під стіл.

Усай. Ідея! Біжить і ще на дверях кричить. Шукайте зуби в Амішки — може, собачка взяла? Пішов.

Іван. Ну, милий, я з тобою ще побалакаю. Завтра перебірайся у другу уборну . .

Крамарюк. Чим же я винен?

Іван. Я тебе знаю — ти сприяв.

Кактус, у дверях. Іван Макарович, починаю.

Іван. А зуби?

Кактус. Є, є— Амішка гризла.

Іван. Грай тепер траґедію! А—а—а! Ввесь настрій пропав! Пішов.

Ява XI.

Крамарюк, потім Райська.

Крамарюк. Пропав, і в мене настрій! Хвиля пішов вечеряти, а я тут жди; він по-

вечеря сам, а я лягай голодний спати. От де настояща[1]) траґедія. Входить Райська.

Райська. Іван Макарович на сцені, і я користуюсь, щоб побалакати з вами. Починає плакати. Я нещáснійша[2]) женщина!

Крамарюк. Що робить, я нещáснійший мужчина.

Райська. Мужчина не може бути таким нещасним, як я.

Крамарюк. Який я мужчина? Я тепер гірше женщини[3]); я [зітхає] без пола!

Райська. Не жартуйте, Степане Кузьмичу, в мене серце болить . . . Ви близький чоловік до Івана Макаровича, розкажіть йому моє горе, бо я не смію й попросити, щоб заступився.

Крамарюк. Що ж там сталось? Ви, справді, стрівожені.

Райська, здержно хлипає. Уявіть собі: мій Альоша завів амури з удовою, купчихою Козодоєвою.

Крамарюк. Ах, шельма! Що ж вона — багáта?

Райська. Багата, падлюка, щоб її чорт узяв я її багацтвом!

---

[1]) справжня, дійсна (моск.)
[2]) найнещасливіща жінка (моск.)
[3]) гірш за жінку (моск.)

Крамарюк. Щасливий Альоша — вічний кусок хліба!

Райська. А я, а я? Витирає сльози; спокійно. Хто такий Альошка? Безгра́мотний босяк, а я дочка полковника й через його подлу красоту покинула свою сім'ю . . . Плаче. Ах, скільки горя, мук я пережила, поки помирилася з батьком! Подумайте: босяк, разночинець[1]), і дочка полковника! . . . Нарешті батько поміг . . . Я вивчила Альошу гра́моти, одягла, вивела на дорогу. Тепер він артист і кидає мене. Ридає. На дверях Кактус.

Кактус. Тихо! Бога ради, тихо! Там траґедія, а ви тут кумедію ламаєте[2]). Зника.

Крамарюк. Тихо, тихо, Павлино Павлівно! Там траґедія — Отелло вбива Дездемону. Заспокойтесь.

Райська, хлипаючи. Я вже спокійна, я вже спокійна. Витира очі. Попросіть Івана Макаровича, щоб він сказав пару слів Альоші, Альоша його шанує, він його послуха! Подла тварь, жирна[3]) Матрьошка, не могла собі знайти пожарного[4])—давай їй актора!

Крамарюк. А, принадно! Що не кажіть,

---

[1]) недворянського роду, й сам собі не придбав дворянства, підпанок

[2]) граєте (погано) комедію (моск. фраза)

[3]) товстуха

[4]) від пожарної сторожі чоловіка

а принадно! Альоша, знаєте, грає то королів, то вельмож, а пожарний . . . Що таке пожарний? Все життя таскається з кишкою[1]). Порівняння не може бути . . . Ну, заспокойтесь! Я скажу Іванові Макаровичеві. Тільки треба, знаєте, вибрати підходящий настрій.

Райська, встає, бере за руку Крамарюка. Ви артист, ви благородний чоловік, у вас чула душа й серце, ви розумієте чужі страждання, як свої! . . .

Крамарюк. О, розумію, розумію.

Райська. На́діюся на ваше, добре, благородне серце! Виходить.

Ява XII.

Крамарюк, а потім Кругляков.

Крамарюк. Ах, шельма Альошка! Видив такого карася: до смерти забезпечений чоловік!... Трапляється людям щастя. У дверях голова Круглякова. А вам чого? Сюди заборонено ходить.

Кругляков. Кому?

Крамарюк. Всім незнайомим, а вас я перший раз бачу.

---

[1]) пожарна кишка — у Галичині кажуть із-німецька: шлявх

Кругляков. Так познайомимось: залізнодорожний чиновник[1]) — Кругляков.

Крамарюк. Дуже рад! Тільки я сьогодні вечеряти з вами не піду, мене вже закликано, а завтра з великою охотою.

Кругляков. Вечеряти? Я сам голодний лягаю спати — подла жінка все промотує[2]) на театр! . . . Скажіть мені, будьте ласкаві: тут не буває що-вечора з квітками женщина: маленька, чорненька, кругленька, гарненька?

Крамарюк. Тут, милий, усякі бувають: і маленькі, і великі, і чорненькі, і біленькі, і гарненькі, і поганенькі, і кругленькі, і плескуваті. Кого ж ви шукаєте?

Кругляков. Жінку! Розумієте, збожеволіла!

Крамарюк. Так шукайте в домі божевільних.

Кругляков. Я ж і шукаю її тут! Подумайте! Я мучусь на нічних заняттях[3]), заробляю горбом, щоб сім'ю прогодувати, а вона, подла, кида дітей, і що-вечора в театрі! . . . Я сам люблю театр до-смерти: ми з жінкою були перші артисти в залізнодорожному театрі. Там познайомились, полюбились і женились . . . Але, грать — одно, а

---

[1]) урядовець-залізничник

[2]) проциндрює (моск.)

[3]) беру нічну роботу

платити гроші за театр — зовсім друге! Ну, нехай би пішла раз у тиждень, а то — що-дня! Приходжу додому змучений працею, голодний, діти теж голодні пищать, як перепелята, а її нема! Де мама? В театрі! Браслєт заклала[1]), літню кофту[2]) й чорну спідницю однесла в ломбард[3]), і все квітки купує Барильченкові. Сьогодні не видержав, прийшов сюди, хочу гнати додому в потилицю, і не знаю, як знайти: думав у вборній у Барильченка — нема. Порайте, де її шукать.

Крамарюк. Евріка![4]) Одна пані часто сюди носить квітки, страшенно кричить на визовах[5]) і кидає на сцену свою шляпку[6]).

Кругляков. Вона! Вже дві шляпи побила, і вранці хрипить як із перепою..

Крамарюк. Біжіть зараз до музикантського барієра, там маса учнів і пань, там, певно, і ваша жінка, буде кричать.

Кругляков. Спасибі! За раду колись вечерею почастую! Я її за вуха виведу з театру. Побіг. Ледви чути визови й аплодисменти.

---

[1]) заставила (моск.)

[2]) юбку (моск.)

[3]) заставничий дім

[4]) старша вимова цього грецького слова: „геврека“ — я найшов!

[5]) викликання актора (моск.)

[6]) брилик, капелюшок (моск.)

Ява XIII.

Крамарюк, Іван, потім Усай і актор.

Голос Івана. Доволі вже! Я більше не піду? Це подла інтриґа!

Крамарюк. Певно, завісу не в час спустили. Входить Іван. Кида парик. Ох! Сіда.

Усай, вбігає. Ради Бога! Прийом — велика річ!

Іван. Не піду. Входить портний.

Усай. Іване Макаровичу, голубчику, вийдіть! Гам, крик, визови роблять ефект — і завтра збор[1]).

Іван. Мучишся, витягаєш нерви, а тут тобі навмисне портять[2]) сцену, убивають усю працю.

Усай. Я її оштрафую.

Іван. Ні, ви побоїтесь п'яного її чоловіка й не оштрафуєте!

Усай. На цей раз, побий мене Бог, оштрафую! І Дениса оштрафую за п'янство . . .

Кактус, на дверях. Іване Макаровичу, кличуть! Зника.

Усай. Чим же публика винна! Слухайте, як кричать! . . . Пожалійте дамські голоси! Може, яка з них співає в концертах, або в театрі трезвости[3]) — зовсім порве голос. Іван нервово встає й виходить.

---

[1]) у Галичині кажуть : повна каса.

[2]) псують (моск.)

[3]) товариства тверезости часто владжували вистави у своїх домах (див.: „Суєта“, стор. 61.)

Усай. Ху, слава Богу!

Крамарюк. Що там сталось?

Усай. Ет, відчепись! Ґазети не пропустять скандала, послі[1]) і прочитаєш. Виходить.

Крамарюк, до портного. Завісу дали пізно, чи рано, чи хто зірвав сцену?

Портний. У публиці був сміх, Іван Макарович лаяв Софію Іванівну, Денис Павлович п'яний заступався за жінку; а в чому діло, не розібрав.

Крамарюк. Тепер кому скрутиться, а Стьопі змелеться. Входить Іван.

Іван. Діяволи! Жінка сцену портить, а п'яний чоловік лізе на бійку. Бездари прокляті! Сіда.

Кактус, у дверях. Ще кличуть!

Іван. Іди к чорту! Хиба́ не бачив: там почався домашній спектакль; якийсь чоловік тягне від барієра за вуха ту даму, що квітки носить що-дня. Женщина кричить несвоїм голосом, одбивається; всі тепер занялись цим фарсом і аплодують уже не мені, а дамашнім акторам, які розважають публичність після траґедії . . . Не піду! Чого стоїш?

Кактус. Я дам залізну завісу! Зника.

Іван, скида верхню одежу, сіда й розґрімовується. Ну, спектакль!

---

[1]) потім, опісля (моск.)

Крамарюк. Великий артист напружує мозок, нерви, а бездари . . .

Іван, схоплюється. Ні, ти тільки в'яви собі: після вдушення Дездемони траґічний настрій опанував душами слухачів, у театрі тихо, мов нема нікого . . . Постукала у двері Емілія . . . Отелло читає[1]) монолоґ . . . Далі, далі . . . нарешті . . . „О, тяжкая, страшна́, годино! Тепер, здається, мусіло б настати затьміння сонця й місяця, і зі страху розпастися вселенній . . .“ і в цей мент раптом Дездемона захарчала, як недорізане порося!

Крамарюк, хапа себе за волосся. Ах, ах, мороз по кожі!

Іван. Ілюзія щезла, сміх — і все пропало! Сіда, розґрімовується. Не ждав, щоб Софія Іванівна, доволі порядочна[2]) актриса, викинула таке коліно[3]); інтриґа бездари її чоловіка, який готов би мене в ложці води втопити!

За сценою. Я не дозволю ображати мою жінку, вона першорядна актриса. Входить актор; його держить Усай і тягне назад.

Усай. Іди, голубчику, додому.

Крамарюк, підбіга. Денисе, Доня, залиши!

Актор. Підгравайте йому, роби, як він

---

[1]) виголошує

[2]) порядна (моск.)

[3]) стрелила таку дурницю (моск. фраза)

хоче, а творити — не смій . . .! Він — великий артист! . . . Я сам неменший артист і пораяв Соні захрипіти. Вдушена женщина харчить — це натурально!

Іван, хапає стула[1]). Вон, п'яна морда!

Крамарюк, тягне за одну руку актора, Усай за другу, до дверей. Доня, Доня! Постраждаєш, будеш каятись!

Актор. Пустіть!

Усай. Ходім, я дам аванса! Чуєш: аванса дам!

Актор. Аванс? Спасибі! Ходім . . . Соня — першорядна актриса, вона хотіла лекше захарчати, ну . . . Зірвався голос . . ну . . . вийшов кікс! . . . І більше нічого! Дражнить: „харчала як недорізане порося!" .. Виводять. Я тобі покажу „порося"!

Іван. О, прокляття на вас п'яниці, бездари! Присмокчеться до театру, як п'явка, держать його ради жінки, і він нічого не робить, завидує й інтриґує! Ах, вимучився! Доволі! . . . Тікаю в строкові![2]) Входить Усай.

Усай. Зазпокойтесь, Іване Макаровичу! П'яний Донька — божевільний; він завтра попросить у вас прощенія[3]).

---

[1]) крісло (моск.), дзиґлик

[2]) Це натяк на те, як Іван Макарович у „Суєті" нанявсь у свойого брата Карпа у строкові робітники (на строк, себто, на реченець, див. стор. 39)

[3]) вибачення (моск.)

Іван. Вигнать їх із театру мітлою обох! Я не буду служити при таких умовах . . .

Усай. Ах, Боже мій! Ах, Боже мій! І на що ти мене зробив антрепренером і віддав у руки п'яницям, ослам, скотам, свиням! Іде до дверей. Повішусь, їй, повішусь! Вбіга Крамарюк.

Крамарюк, до Івана. Ґрафиня жде вас!

Іван, до нього. А Людмила з ґрафом . . . У . . . — У . . . — У . . .! Мовчить, одривчато. Я втомився . . . Не здужаю . . . скажи — не піду.

Усай, підбіга. Іване Макаровичу, не ображайте ґрафиню. Вона що-дня бере саму дорогу[1]) ложу!

Крамарюк. Просять обоє. І ґраф тут.

Іван. Покатався! Ха, ха, ха! . . . Скажи: буду, тільки розґрімуюсь!

Усай. І чудесно, і чудесно! Вечеря й хороше товариство вас заспокоять! Добраніч! Вийшов.

Крамаюк, тяжко зітхає. Ох, не знаю, чи повечеряю ж то я сьогодні.

---

[1]) що-найдорожчу (моск.)

Завіса.

ДІЯ III.

Роскішно убраний номер у готелю, кроваті нема.

Ява I.

Іван, Крамарюк і Ваніна.

Ваніна в ранішнім пеньюарі, п'ють чай. На столі масло, молоко, сир, ветчина[1]. Іван ходить по хаті, курить, кида одну циґарку, зараз запалює другу.

Ваніна. Стьопочка! Їдж ветчину́, чудова!

Крамарюк, що раніше намазав хліб маслом, кладе на нього ветчину й їсть з великим смаком. Я їм, я їм. Запихається. Я без церемонії! Мовчать. Крамарюк їсть і запиває. Іван ходить: Ваніна слідкує за його рухами. Іван підходить до дверей і надавлює пуговицю[2]), чути електричний дзвінок.

Ваніна. Ваня, чай прохолоне. Мовчать. По павзі входить но́мерний.

Но́мерний. Дзвонили?

Іван. Після обіда одну кро́вать[3]) із того но́мера перенесіть сюди й поставте тут, чуєте?

Но́мерний. Чую.

Іван. Більш нічого. Номерний вийшов.

---

[1]) ши́нка (моск.)

[2]) ґудзик (моск.)

[3]) ліжко; но́мерний — прислужник у готелі

Ваніна. Ха, ха, ха! Божевільний, їй-Богу, божевільний. До Крамарюка. Розумієте? Я каталася з ґрафом: знамениті коні, ефектні сани ... ґраф просить ... як же не покататися?

Іван. Удвох, у час спектакля . . . вночі . .

Ваніна. Чуєш, Стьопо, він сердиться! . . .

Крамарюк, розжувавши й ковтнувши. Ай, ай, ай! Іване Макаровичу! Ви гніваєтесь на Людечку, на ангела?

Іван. Слухай ти, стара лисице!

Крамарюк. Я лисиця?! Де моя шапка! Ай, ай, ай! Я лисиця! Я, що в вогонь і в воду за вас, за Людмилу Павлівну! . . . Не ждав. Де моя шапка? Шука. Бог з вами, Іване Макаровичу, Бог з вами!

Ваніна. Стьопа! Що ти за чудак. Іван на мене сердиться, а на тобі злість ізриває. Сідай!

Крамарюк. Для вас я сяду. Сіда. Для вас. По павзі. Я червяк і прийму всяку обиду ради вас, мій ангеле.

Іван. Старий ти дурень!

Крамарюк, устає. Іване Макаровичу! Ви жартуючи, чи справді лічите мене дурнем.

Іван. Без жартів.

Крамарюк, бере шапку. В такім разі прощайте, — я не можу витерпіти такої образи!

Іван. Витерпиш! Ти привик, така твоя судьба.

Крамарюк, зітхає. Від судьби не втечеш. Сіда.

Іван. Де ти бачив, скажи мені, ангелів у роскішних пеньюарах, навмисне пошитих так, щоб вабити мужчин? Від кого ти чув, щоб ангел грав ролі кокеток?

Крамарюк. Ха, ха, ха! Лоґіка, яка необорима[1]) лоґіка! — а? От і раз-у-раз так! Іван Макарович одним словом мене поб'є! Простіть, Людмило Павлівно. Цілує їй руку. Я, справді, за сорок літ служби ангелів на сцені не бачив і не чув, щоб ангел денебудь грав ролі кокеток.

Ваніна, весело. Ах, Стьопа, Стьопа! Та ще ж позавчора, при тобі, Ваня сам звав мене ангелом.

Крамарюк. Так!! Звав, їй-Богу, звав — я сам чув! Іване Макаровичу, ви ж позавчора Людмилу Павлівну сами ангелом величали, а тепер збиваєте мене зпантелику!... Ай, ай, ай!

Іван. Виходить, і я такий же дурень, як і ти.

Крамарюк. А! Ну, то я тепер не ображаюсь: рівність — річ велика!

Іван. Ех, ти вітряк, старий чортяка!..

Крамарюк, сміється. Іване Макаровичу, у мене рогів нема: я десять літ, як другий раз овдовів.

---

[1]) непереможний, невідпертий (моск.)

Іван. Так були.

Крамарюк. Так, були! Їй, були! Ваніна сміється. Я два рази був жонатий і обидва рази, замісць лаврів, ходив увінчаний рогами . . . Я люблю правду й кожен раз жалію, що правду нестрашно говорити тільки про себе.

Іван. Слухай, не крутись же, як чорт перед утренею, а скажи правду: ти устроїв[1]) катання Людмили з ґрафом?

Крамарюк, дивиться то на Ваніну, то на Йвана.

Іван. Ну?

Крамарюк, зітхає. Грішний чоловік — я! Людмилочка якось говорила, що у ґрафа блискучий виїзд, кращого в ґо́роді нема, і що приятно б було покататись . . . А я люблю робити приятність, ну й устроїв . . . Не крию́сь, я правду люблю.

Ваніна. Я говорила?! Стьопа! Ти говорив . . .

Крамарюк. Я? . . . А, — так, так! Я говорив, що у ґрафа приятні коні . . . то є, не приятні, а хороші коні, а Людмила Павлівна . . .

Ваніна. Стьопа! Я нічого не говорила, а через день після розмови з тобою ґраф покликав мене прокататись . . .

---

[1]) владив (моск.)

Крамарюк. Свята правда! Тепер пригадав: Іван Макарович пішов з ґрафинею вечеряти, а ви з ґрафом кататись.

Іван. Неправда! Я пішов додому.

Крамарюк. Так, так! . . . То було другим разом, а тепер — я пішов додому . . .

Іван. Не ти, а я пішов додому.

Крамарюк. Ах, Боже мій! Ви мене збили.

Іван. Противно слухать!

Ваніна. Мовчи, Стьопо!

Крамарюк. Мовчу! Па павзі.

Іван. Допивай чай і піди скажи Кактусові, що я на репетицію[1]) не прийду. Мовчить. А, може, і грать сьогодні не буду.

Ваніна. Ваня!

Крамарюк. Як то можна — „грать не буду“? Я цього не скажу.

Іван. Скажеш, не вдержиш язика за зубами!

Крамарюк. Ґеній, їй, ґеній! Як він знає чоловічу душу! Правда ваша, не видержу — скажу! Я нічого не можу утаїть, я люблю правду.

Іван. І брехню.

Крамарюк. І брехню . . . Іване Макаровичу, не збивайте мене: чуть-чуть[2]) не сказав,

---

[1]) театральна проба

[2]) ось-ось, мало що, туй-туй

що й брехню люблю. Сміється нехотя. Ка, ка, ка! Я в мент! Бере шапку. Іване Макаровичу, Кактус живе далеко, ніжки в мене старенькі . . . А?

Іван. Грошей?

Крамарюк. Яка догадливість! Бісмарк! По одному натяканню все зрозумів . . . Що я сказав? Людмило Павлівно, що я сказав? Одно слово, і не слово, а літеру: „а“? І Іван Макарович — догадався. Великий артист!

Іван. А де ж аванс?

Крамарюк. Вчора Луп не дав, а той, що взяв раніше, програв Ставському в стукалку[1]).

Іван. Скотина!

Крамарюк. Правда! Я люблю правду.

Іван, дає гроші. На! Що б ти мені тиждень не приставав[2]) за грішми!

Крамарюк, взявши. Боже мій, місяць не скажу ні слова! Трясе на руці червінець. А щедрість, щедрість, щедрість яка! Кін . . . що Кін? Кін цуценя в порівнянні з нашим Іваном Макаровичем.

Іван. Ну, йди вже! Ти так тут начадив улесливістю, що в мене почина голова боліти.

Крамарюк. Нерви, нерви! . . . У ґеніїв благородні нерви! . . . Я в мент! Підбігає до Ваніної й, повернувшись, до Івана. Іване Макаро-

---

[1]) газардова гра

[2]) не в'яз, не присікався

вичу, можна скатати Людмилі Павлівні „ангел“?

Іван. Ґовори і йди к чорту!

Крамарюк. От ви знову збиваєте мене: посилаєте до Кактуса, а говорите: „йди к чорту!“ Я не знаю, де чорт живе.

Іван. Он, у тій кімнаті.

Ваніна. Ха, ха, ха! Разом з тобою?

Іван. На горе!

Крамарюк. Ай, ай, ай! До побачення, мій ангеле хранителю! Цілує руку Ваніної. Не можу надивитись на вас: ви . . . перл . . .

Іван, криком. Годі! Йди вже!

Крамарюк. Лечу! Вибігає.

Ява II.

Іван і Ваніна, мовчать.

Ваніна. Ванюша! Мовчать. От дурень! Підходить до нього. Заспокойся, мій соколе ясний, я більше не буду!

Іван. Тільки цей раз, а то вже не буду... Ха, ха, ха! І так сім раз на тиждень. Я кидаю трупу!

Ваніна. Що? Серед сезона? . . .

Іван. Плачу неустойку[1]) й тікаю. Я не можу тут більше зоставатись; я почуваю себе погано . . . Моральний стан мій розбитий!

---

[1]) недодержання зобов'язання

Ваніна. І це все через те, що я з ґрафом каталась?

Іван. Це тільки послідня капля; вона полилася через край і розбудила мою совість. Я давно стра́жду[1]) невимовно! Справді, яке я право маю ждати від тебе вірности, коли я сам зрадник перед своєю жінкою? Безуміє страсти[2]) відняло від мене розум, і я не міг себе спинити! Розум шептав одно, а кров перемагала все, і я купався в поро́ках[3]): став лицеміром, обманював себе, всіх обманював і оскверняв[4]) чисту, як херувим, Марусечку мою й моїх дітей, пригортаючи їх до сього порочного лона, цілуючи устами, на яких зосталися сліди твоїх цілунків . . . А! . . . Для кого я так мучу свою душу? . . . Там мир, любов і чистота, а тут поро́чна страсть! Годі! Чад пройшов, я рву все . . .

Ваніна. Дурень, їй-Богу, дурень! Нерви розходились, і він плете таку нісенітницю, що сором слухати. Мир, любов, чистота! . . . Неначе справді вірить, що його Маруся свята! А Хвиля? Невже ти думаєш, що цей нахал не користується ласками твоєї Марусечки?

---

[1]) терплю, мучусь, страждаю
[2]) шал пристрасти
[3]) наліг
[4]) опоганював

Іван. Мовчи, тварь! Я задавлю тебе за одно ще слово зневаги до женщини, яких немає серед вас, яких уже мало є на світі, якими й світ тільки держиться, а без них йому пора давно вже, як Содомові, завалитись.

Ваніна. Ха, ха, ха! Їй-Богу, мені здається, що ти граєш ролю з якоїсь, ще невідомої мені, кисло-солодкої мелодрами. Мовчать.

Іван, ходить по хаті. По павзі. Тікати треба у свій тихий приют[1]), де жде мене щира голубка, моя благородна Марусечка. Стає й ніби мріє. Я збився зі шляху, я потеряв смак до чистого життя . . . А там я знайду рівновагу, спочивок і тиху радість; там я вилічу свою душу, розшатану[2]), розбиту хвилями житейського моря!

Ваніна. Там ти закиснеш, запліснявієш, заснеш, а щоденщина будньова погáсить святий вогонь творчости! Великий артист не сміє мирно спати в сімейному покої . . . Ти вибранець, покликаний життям запалювати серця сонної публичности, а для цього артистові потрібні сильні, свіжі враження, які заставляють його почувати радість битія[3]) й дають йому могутну енерґію! . . . Ну, подивися ж у мої очі, що світяться коханням тільки до тебе од-

---

[1]) захисток

[2]) розхитану (моск.)

[3]) буття; заставляють — кажуть, приневолюють (моск.)

ного! . . . Ванюша! Ми любимось обоє, тут і гріха нема, за нас заступиться натура.

Іван, робить рух до неї. Людя! Одступа. Ні! Не підходь. Закрива лице руками. Не дивись на мене, я знаю яд твоїх очей — доволі вже отрути! Ваніна бере його за руку й мов хоче приблизити до себе. Пусти! . . . Коли кохаєш, то, ради любови, посприяй вилічить мою хвору душу! . . . Ваніна випускає його руку. Іван сіда, тяжко зітхає, схиливши голову на руки, обперті об коліна. Ваніна тихо підходить до столу, сіда, кладе лікті на стіл і обпирає на руки голову. Павза.

Ваніна, по павзі підніма голову. Встає й тихо підходить до Йвана. Велично. Я чую серцем, що ти хочеш наново родитись! Натура твоя і твої благородні нерви почувають більше правду життя, ніж я, ніж усі ми. Жіночим серцем, повним кохання до тебе, я зараз це зрозуміла і устократ більше тебе полюбила чистим, високим, благородним коханням — друга! Схиляюся перед твоїм бажанням, воно тепер для мене святиня! . . . Сідає біля нього й запускає йому руку в волосся. Заспокойся, я тільки другом тобі буду. Як ніжна мати, я стану нянькою тобі, слугою, всім, усім . . . ти оживеш душею. Іван піднімає голову й дивиться на Ваніну. Совість твоя знайде спокій . . . Я закую серце своє в ледяну кору й не дозволю йому битись до тебе коханням, яке ти зараз лічиш низьким! Ну, руку, друже!

Іван, бере її за руку й цілує пальці. Держить її руку у своїй руці. Як ти посвітліла[1]) від таких чистих думок! У тебе в очах сльози . . . О, мої божéственні зорі. Притяга її до себе й цілує в очі. Як брат, утомлений нудьгою тяжкого життя, я рад спочить у твого лона . . . Схиляється до неї на плече, обнявши талію. Ваніна цілує його в руку і гладить по голові. Павза. Як приятно почувати, що біля тебе і з тобою розцвітає нове, високе, святе бажання — стати кращим чоловіком! Людя! Я тебе образив — не гнівайся на мене!

Ваніна. О, моє безцінне[2]), трошки капризне дитя! Ти був знервований, а через те, може, і сказав що гостре; але я все забула. Стає проти нього і кладе йому обидві руки на плечі. Ти не спав, ти втомився, бо мучивсь і зітхав на цій канапці цілу ніч, і не хотів прийти до своєї Людечки. Бере його за вуха. Ревнива шельма! Ходім, спочинем!

Іван. Людечка, а ти не зрадила мені з ґрафом?

Ваніна. Тобі? Та нехай мене Бог накаже![3]) Ти один властитель моєї крови й душі. Дивляться один на другого, а потім одним рухом обнімаються й цілуються. Сильний стук у двері. Ах! Двері незамкнені . . . Тікає у другу кімнату.

Іван. Досадно! Стук. Одчиняйте!

---

[1]) пояснíщала

[2]) неоцінене (моск.)

[3]) покарає (моск.)

Ява III.

Іван і Хвиля.

Хвиля, на дверях. Чую запах женщини! В мене, брат, нюх на цього звіря надзвичайний . . .

Іван. Ха, ха, ха! Я, брат, по свойому амплуа пропитався[1]) запахом парфумерії . . Деякі з жінок виливають на себе перед спектаклем цілі склянки! Ну, здоров, дружище! Цілуються. Сідай! Куди ти дівся вчора, я не міг з тобою й побалакати.

Хвиля. За кулісами — як на ярмарку народу, так я вже й не заходив, щоб не заваджати. Я тут був раніш два рази: та одно — що не знав, де ти, а друге — діл багато мав . . .

Іван. Спасибі, що зайшов; у театрі, справді, ніколи й балакати: то занятий, то чужі люде . . . Що ж там моя Марусечка поробляє? Здорова? Я недавно їй писав, а відповіди не маю.

Хвиля. Здорова, цвіте, шиє, з дітьми возиться[2]), а перед твоїм портретом молиться.

Іван. Свята женщина! Правда, Платоне, таких нема на світі?

Хвиля. Мало.

Іван. Нема, нема!

Хвиля. Правду сказать, я таких затворниць

---

[1]) просяк (моск.)

[2]) вовтузиться, цяцькається (моск.)

не знаю. Що видумала: поставила на дверях божевільного свого Махметку, а той і мене навіть не пускає. Я був усього разів три-чотирі, бо приймає тільки у празник[1]), коли в неї цілий день гостює її приятелька, довгов'яза Міс-Крокет.

Іван. Ха, ха, ха! Де ж ти став?

Хвиля. У приятеля. Діла багато. Забіг анґажувати тебе на обід, щоб хто раніш не взяв; ти ж, певно, на розхват[2])? Так у три[3]) — Ґранд-отель, — згода?

Іван. Добре.

Хвиля. А лікарь мій, Людмила, де? Хотів би бачитись і її закликати пообідати вкупі. Приятна баба! Смілива, весела, красива — бой-жінка! Жанр, знаєш, случайний-нервно-кипучий, Модерн, що тепер у моді.

Ваніна, за дверима. Спасибі за компліment! Тільки я вас боюся!

Хвиля. Розумію, розумію, так, як і той раз?

Ваніна. Ха, ха, ха!

Хвиля. Покажіть ваше чарівне личко!

Ваніна, одчиняє двері, показує голову. Доволі з вас! Зачиняє, сміючись.

Іван. Як же це так, Людмило Павлівно, я й не знав, що ви можете двері в мою кім-

---

[1]) свято

[2]) тебе, певне, розхоплюють на всі боки

[3]) в третій годині

нату замикати й одмикати своїм ключем. Чути сміх Ваніної. От нахалка!

Хвиля. Людмило Павлівно! Будемо сьогодні обідати у Ґранд-отелю?

Ваніна. А хто там буде?

Хвиля. Я, ваш кумир і ви.

Ваніна. Дуже рада.

Іван, тихо. Я не піду, коли вона буде.. Я терпіти не можу жіночої кумпанії, особливо, Ваніної; я її не переношу.

Хвиля. Іване! Не лицемір перед другом. Я ще в ті рази мого приїзду чув . . . Не будь стравсом![1]) Всі, брат, знають, а ти граєш ролю прекрасного Йосипа. Залиши!

Іван. Що ти, Бог з тобою! Подлі пльотки й перекази[2]) — тай більш нічого! . . . Слухай, ти Марусі, гляди, не ляпни; я тебе знаю, в тебе язик слизький, а женщини, знаєш . . . Та ще такі пуританки, як моя Маруся . . . біда! Будь друг, не говори ні з ким того, чого й сам не знаєш певно. Брехні точити тобі не пристало.

Хвиля. І як тобі не сором! Я ніколи не думав, що ти разом: і кіт і заєць! Ха, ха, ха! Коли боїшся — не шкодь, а коли шкодиш — не бійся!

---

[1]) В Галичині: струсем (боягузом)

[2]) сплітки й обмова

Іван. Я нічого не боюся, бо ніколи не шкоджу.

Хвиля. Ну, і край! Не варто про це балакати . . . Так я заверну. Прощай до трьох!

Ява IV.

Ті ж і Крамарюк.

Іван. Старий грішник — Стьопа! Театральна шкапа — суб'єкт цікавий у часи[1]) розваги.

Хвиля. Я вчора познайомився!

Крамарюк, важно. Старий заслужений артист Крамарюк, а зовсім не шкапа! Іван Макарович у нас великий артист, ґеній, а ображати старого артиста не слід.

Іван. Ну, признайся, Стьопо, що ти шкапа, то підеш сьогодні зо мною обідати в Ґрандотель.

Крамарюк. Обідати, чи не обідати — байдуже . . ., а коли порівняти мене й вас, то звичайно — я шкапа!

Іван. І випить майстер. Тобі дасть десять очків упред.

Крамарюк. Даремна річ! Я, Іване Макаровичу, не п'ю . . .

Іван. За́рік дав.

---

[1]) в години (моск.)

Крамарюк. Ні. Зітхає. Нема за що.

Хвиля. А? Сміється.

Ваніна, з другої кімнати. Слухайте, оригінальний мужчино! Кличте обідати і Стьопу.

Крамарюк, хапливо. Бере Хвилю за руку. Спасибі, спасибі! Буду, хліба-соли не цураюсь.

Хвиля. Будьте ж готові! До побачення! Вийшов.

Ява V.

Іван, Крамарюк і Ваніна.

Крамарюк. Ну, й переполоху ж я там наробив.

Іван. Де, якого переполоху?

Крамарюк. Кактус побіг сповістити Лупа, що ви не будете сьогодні грати.

Іван. Дурень.

Крамарюк. Кактус? Входить Ваніна.

Іван. І Кактус, і ти! І ти теж розумна! Якого чорта, як був Хвиля, ти обізвалася зза дверей, потім відчинила двері?

Ваніна. Ну от, ну от! Що за питання? Я — твоя сестра, друг, мати... поводжусь просто, натурально й нікого не боюся.

Іван. Стьопа! А ти як думаєш, хто вона?

Крамарюк. Артистка Людмила Павлівна Ваніна!

Іван. А для мене?

Крамарюк, поглядає то на Йвана, то на Ваніну. Людечка.

Іван. Кажи ясніще!

Крамарюк. Боюсь, що не попаду так сказати, як ви хочете. Ласкаво, тоненьким голоском. Людмило Павлівно, хто ви?

Ваніна, заливається сміхом.

Іван. Тобі як здається, тобі?

Крамарюк. Як здається? . . . Ви питаєте, як здається мені? А, зрозумів . . . Мені здається . . . так, як вам!

Іван. Стьопа! Скажи ж правду, свою правду! Ти ж любиш правду?

Крамарюк. Ка, ка, ка! Люблю, тільки боюся говорити.

Ваніна. Говори, Стьопо! Чого боїшся? Тут нічого поганого нема.

Крамарюк, цілує їй руку. Іванові ніжно. Фавориточка!

Іван. Ну, от! Так здається Стьопі, Хвилі і всім.

Ваніна. А мені приятно бути твоєю . . .

Іван. Не афішуйся!

Ваніна. Сестрою!

Іван. Чуєш, Стьопо?

Крамарюк. Я завжди всім говорю, що Людечка — як сестра ваша.

Іван. Іди ж, одягайся, щоб не задержати,

Ваніна. Я зараз. Не сердься ж, братіку, на мене! Вийшла.

Іван. Чув? А подлі люде не розуміють благородних відносин між женщиною й мужчиною . . .

Крамарюк. Падлюки! Благородні відносини вимазують у багно! Тварі!

Іван. А ти, друже, повинен, де тільки трапиться, обмивати багно.

Крамарюк. Я божусь, присягаю, пла́чу, доказуючи, що Людечка вам як сестра, що відносини чисті — сміються! . . . Вбігає Усай.

Ява VI.

Ті ж і Усай.

Усай. О, Господи, О, Господи! Ху, ху, ху! І на що ти мене покарав, за які гріхи прародительські ти мене зробив антрепренером? Краще бути волом, конем, собакою, ослом, ніж антрепренером! Зборів нема — жа́лування плати, а тільки хороший збор — самий кращий[1]) актор одказується[2]) грати, — вертай гроші! Стьопа, на́ тобі двацять копійок. Дає, Крамарюк бере. Іди, купи хорошу бичівку[3]), ми тут із тобою повісимось!

Іван. Що з вами, Лупе Лупичу?

---

[1]) найкращий (моск.)

[2]) відмовляється (моск.)

[3]) мотузку

Усай. Та як же? Сказали зараз, що ви сьогодні не будете грати, а збор повний.

Іван. Я пожартував, а осли зараз донесли.

Крамарюк. Ка, ка, ка! Знаменита рифма.

Усай, дивиться на Крамарюка. Так це осли напутали?[1]) Кланяється в ноги Іванові. Ви спасли життя моє! Стьопа, верни двадцять копійок.

Крамарюк, вертає. Слава Богу, пообідаю у Ґранд-отелю, а то мусів би за кумпанію повіситись.

Усай. Другий раз ти сам повісишся з голоду! Осли безвухі! Розтревожили[2]) мені нерви вкрай! Один осел, не розуміючи жарту, говорить другому ослові, другий біжить до третього!

Крамарюк. Двох ослів я знаю, а хто ж третій осел, Лупе Лупичу?

Усай. Лічи: перший осел ти!

Крамарюк. Знакóм[3]).

Усай. Другий осел Кактус!

Крамарюк. Прия́тель. А третій? Кактус же побіг до вас . . .

Усай. Не гостри язика, юроди́вий! Біг до мене й зустрів на дорозі третього осла, п'яницю, твого приятеля, ґазетного хронікера . . .

[1]) наплутали (моск.)

[2]) стурбували (моск.)

[3]) московська фраза, значіння її таке: з ним я знайомий.

І от уже літає по го́роду слух[1]), що спе́ктакля не буде. Ах, Іване Макаровичу! Який я мученик! Подумайте: за театр плати Скаредові-Ба́бицькій 183 рублі за вечір; то́пливо, авторські[2]), афіші, розклейка, розноска, нар'яд[3]). освітлення, трупа 300 — ітого[4]) 483 рублі треба мати в касі, щоб підняти завісу без убитку[5])! Печі в театрі старі, дві завалились. у трьох перегоріли колосники[6]). Скаред-Бабицька не хоче поправляти — сам поправив. Сімнацять печей ззідає в день 15 рублів. Бігаю за пічниками[7]), сам топлю, лажу в труби[8]). В театрі тепло, як у вусі; а в ґазеті „Лисичий Хвіст“ пишуть: „холодно, в партері дме по ногах“, — бодай тобі живіт роздуло! Біжу в редакцію, бачу, що сердяться за те, що не в них афішу печатаю[9]), але цього сказати соромляться, і от — претенсія, що матері ре-

[1]) чутка

[2]) автори драматичних творів одержували свій гонорар від театрів за грані п'єси; це й — а́вторські (гроші)

[3]) розклейка, розноска — розклеювання, розношення афішів; наряд — поліція й розставлення поліційної сторожі

[4]) докупи, разом (при додаванню)

[5]) без утрати, без недобору

[6]) рушти

[7]) муляр (що ставить і поправляє печі)

[8]) комини

[9]) друкую

дакціонного[1]) сторожа не дали міста[2]) в партері. Насилу уладнав, обіцав що-дня льожу секретареві . . . Ху, ху! Витира лице. Далі, нова неприятність, забігаю в аптикарський склад[3]) — у мене хронічний бронхіт, — п'ю Емс[4]). Знайомий аптикарь питає: „Простудились у театрі? У вас холодно[5]); актор ваш із червоним носом — це ти, скотино! — брав Емс і сказав, що в театрі простудився." Розумієте? Стьопа від перепою хрипить і п'є Емс, а звертає на простуду в театрі і в кумпанії з ґазетою розповсюджує слух, що в театрі холодно.

Крамарюк. Я? Їй, їй, не говорив.

Усай. Говорив, говорив! Він тебе знає — червоний ніс! Ну, в кого ще є такий червоний ніс, у кого?

Крамарюк. Багато є. Я бачив у попечителя народньої трезвости[6]).

Усай. Неправда! Ху, ху! Дай води! Ох, задавить мене театр, задавить! Кожний день неприятність . . . Вчора побилися перед спектаклем Ткач і Драч, і вже в ґазеті надруковано. І що тут цікавого для громадського

[1]) редакційного

[2]) місця (моск.)

[3]) У Галичині кажуть; дроґерія

[4]) вода (солона) з купелевого нім. міста Емс

[5]) зимно

[6]) куратор народньої тверезости

життя? Драч — лямповщик[1]), Ткач — сторож! А пишуть: бились артисти . . . Чорт батька зна що пишуть!

Крамарюк. Сприяють іскуству[2]). Ка, ка, ка!

Усай. Прошу глáвного закройщика[3]) ґазети „Лисичий Хвіст": „Напишіть розумну рецензію — моя вечеря!" „Сідайте", каже: „і пишіть сами; я все надрюкую" . . . А чорт його знає, як писать, я не журналіст і страшно: нароблю граматичних помилок, — будуть сміятись . . .

Крамарюк. І не пишіть — Боже вас сохрани! Один мій знайомий купець, гласний думи[4]). написав у ґазету статтю; ветеринара назвав „веретинар", а, замісць сиґнал, написав — „синґал" Так і надрюкували: „веретинар", „синґал".

Іван, сміється. Хороша коректа!

Крамарюк. Язичники[5]) городські підхопили, й пішло: „Синґал Веретинарович!" Повірите, куди, бувало, не повернеться, скрізь чув: Синґал Веретинарович! Нарешті, за-

[1]) лямпярь, лямпник

[2]) мистецтву (моск.)

[3]) витинач (той, що з инчих ґазет витинає): звичайно „закройщиком" звуть кравця, що самостійно не працює, а у другого; главний — головний

[4]) радний міської ради

[5]) наклепники, обмовники, сплітники (моск.)

були, як його справжнє ім'я Не видержав: мусів усе продати й тікати з рідного города.

Усай, сміється. От ти на сцені шкапа, а брехачка з тебе добра.

Крамарюк. Я б і на сцені себе показав, тільки нема в мене ні одної ролі по мойому амплуа, а я самого себе добре граю! Ка, ка, ка!

Усай. І сміятись не вмієш! Пора вже тобі на покой в один із чайних театрів.

Крамарюк. Устройте, благодітель[1])! Тепер у нашім городі чайних і тверезих театрів 15! Самі підходящі місця для одставних акторів[2]).

Усай, сміється. Ну тебе! Ти мені надоїв, а я Іванові Макаровичеві надоїв з моїми скаргами; а влізьте в мою шкуру!

Іван. Ха! Мені і в своїй шкурі тісно. У вас болить карман[3]), а в мене душа. Нині в публичности понизився смак, і виросла байдужість до старого літературного репертуару. Йде хороша, строга комедія — кажуть „скучно"; йде драма, кажуть: „у нас своя щоденна драма!" Давайте голих женщин, давайте веселого, веселого! . . . Ха, ха, ха! Ніхто не хоче думати і страждати: нині всі хочуть весело жити, й закривають очі, й затуляють вуха, щоб не бачити й не чути сто-

[1]) Владьте, добротворче (моск.)

[2]) у Галичині сказали б: для акторів на пенсії

[3]) кишеня (моск.)

гону наболілої людської душі! . . . А на цьому веселому ґрунті ростуть еґоїзм, цинізм і байдужість до прекрасного, і виганяють і виженуть із людської душі справедливість і любов!

Крамарюк, витира очі. Ґеній! От би на театральнім з'їзді таку річ[1]) сказати!

Усай. Ти ж нічого не зрозумів, а плачеш.

Крамарюк, б'є себе у груди. Тут, Лупе Лупичу, артист живе: хоч не розуміє, то почуває.

Усай. А мені все-одно: грай, що попало, аби збор! Помилуйте: 483 рублі вечерового розходу! До побачення! На дверях. Скалозуб! Гляди, не напийся сьогодні! Вийшов.

Ява VII.

Іван і Крамарюк.

Крамарюк. Кулак[2]).

Іван. Дурак!

Крамарюк. І дурак! Я люблю правду!

Іван. Ти, брат, дурень!

Крамарюк. Я? Де моя шапка? Іде до дверей, а коли Іван говорить, помалу вертається, кладе шапку і слуха.

Іван. Такого чоловіка, як Усай, треба шанувати. Він розумом живе й через те всім нам платить жáлування в строк. Це справжній антрепренер, а ти — „кулак"! Думаєш, що

[1]) промову

[2]) глитай, жмикрут (моск.)

можна бути антрепренером і підставляти свою кишеню ілюзіям і ізза ідеї чистого іскуства ходити по шпáлам?[1]) Ти ж, та і всі, не подаруєте йому мідного п'ятака! Давай! Артисти повинні самі чистоту іскуства поселить на сцені, а для цього треба збіратись у товариства! Ну, а скажи мені, що можна зробити з такими товаришами, як от ти?

Крамарюк. Нічого! Ке, ке, ке! Господи, твоя воля! І де в чоловіка стільки розуму набралось? Ґеній! Слухаю й чую, що я справді дурень, і навіть це мене тепер не ображає. Я люблю пвавду! Входить Хвиля, а за ним услід Маруся під густою спущеною вуаллю. Іван зразу її не пізнає.

Ява VIII.

Ті ж, Маруся, Хвиля й Ваніна.

Хвиля. Ну, от і я! Людмила Павлівна готова? Прошу!

Ваніна, виходить. Давно, тільки тут була нецікава розмова, й я ждала вас. Маруся підніма вуаль. Марія Данилівна!

Іван, що обернувся був до Крамарюка, раптом обернувся й, бачучи Марусю, остовпів, не може говорити й мов перед оманою закриває руками очі, а потім одкриває, зробивши ступінь назад. Ти? Протягає руки вперед. Марусечко!

[1]) звичайно кажуть: по шпалах, брусах (на залізницях); ізза ідеї — задля ідеї (моск.)

Маруся. Я в поганій ролі шпіона. *Оглядає кімнату.* По сімейному: тут прийомна[1]), там опочивальня. *Хитається, Хвиля її піддержує й садовить на крісло, Ваніна тікає у другу кімнату.*

Хвиля, *услід.* Людмило Павлівно, тут сімейне діло, а ми ходім обідати! *Підходить до дверей. Чути, як Ваніна двері замикає на замок.* Ну, от! *Стоїть у кутку з Крамарюком, тихо розмовляє.*

Іван, *подавши воду Марусі.* Марусечко! Чом же ти не написала?

Маруся, *опанувавши над собою, встає.* Приїхала навмисне невзначай[2])! . . . Тепер — каюсь! О, краще осліпнути й оглухнути, — ніж стратити віру в того, кого лічила найкращим між людьми! . . .

Іван, *падає до ніг.* Марусечко, прости! . . .

Маруся, *стріножено.* Я вас ні в чім і не виную . . . Встаньте й вислухайте мене. *Іван устає й стоїть, похиливши голову.* Очевидно, ви не власні[3]) були над своєю душею й серцем, як і я тепер не власна! . . . Я не хочу примусу робити над вами ради довгу, який ви потоптали ногами, не робіть же примусу й ви надо мною; не вимагайте прощення від мене: я на компроміси не піду!

Іван. Марусечко, Марусечко! Не розбивай мого життя!

---

[1]) вітальня (моск.)

[2]) несподівано, ненароком (моск.)

[3]) не мали власти над своєю душею (моск.)

Маруся. Моє розбите вже на віки! Ах, безумна я, божевільна женщина! . . .

Іван. О—о—о! Пада на канапу.

Маруся. Для чого я послухала лукавого бездушного еґоїста! . . . Я не повинна була знать ваших низьких таємних діл, і довго не хотіла піднімать завісу, яка ховала від мене ваші пороки.

Іван, ламає руки. Прости!

Маруся. І от зробила нерозумно: забруднила себе шпіонством; тепер я знаю все, й наказана[1]) за це знання жорстоко: віра моя, мій спокій і щастя сім'ї розбились управ!

Іван. Не розбились! Ти, ти тільки, ти одна пануєш над моїм серцем і душею! А те, що було, є подлість — признаю! Але це хвилевий настрій, безуміє крови, хміль випадкової страсти; все це пройде, як неприятний сон, розвіється, як туман — клянусь! . . .

Маруся. Ні, ні, ні! Ви знали давно мої погляди, ви знали, що я компромісів не признаю! Плаче.

Крамарюк. Ви — свята женщина! Стає на коліна. Простіть! Ґенії й живуть і грішать більше, ніж ми, нещасні черваки . . . Остається до краю в одній позі з плаксивою міною.

Маруся. Махметка! Входить Махметка. До

[1]) покарана

Хвилі. Ви виграли заклад! До Махметки. Ну, вірний сторожу, йдем! Прощайте, Іване Макаровичу! Ридаючи. Край усьому!

Хвиля. Куди, нещасна? Вашу руку!

Маруся. Пріч, гадино! Я бачити вас не можу, я гидую взять руку ката! . . Прудко йде, за нею Махметка; Махметка стає на дверях, показує кулак і виходить.

Хвиля. Божевільна пуританка, під обороною скаженої собаки, стала зовсім неприступна! . . . Пропали всі надії! . . . Виходить.

Картина: Іван, узявши себе за волосся, одкинув голову назад, стоїть нерухомо, Крамарюк піднімається й обтрушує платком[1]) коліна штанів.

---

[1]) хусточкою

Завіса.

ДІЯ IV.

Декорація III. дії.

Ява I.

Іван і Крамарюк.

На столі кілька пляшок порожніх і дві повних. Іван розпатланий, п'януватий, курить, кида одну циґарку, закурює другу, ходить по хаті і стає. Крамарюк допиває малими ковтками стакан.

Іван. Хто б ждав того, що сталось? Ходить. Зненацька, як грім з чистого неба, впала на мене пригода! Мов вихор, могутним подихом вітру, зруйнував п'ятнацятилітню мою будівлю — і зник! . . . Я наче сплю! Мовчить. Стьопа, ти твердо пам'ятаєш, що тут була Маруся?

Крамарюк. Як вас бачу зараз, так і її бачив.

Іван. І я бачив . . . Була і зникла, як сон . . .

Крамарюк. Скрізь об'їхав: ні в однії гостинниці не було її нема.

Іван. І тільки п'ять хвилин пройшло, поки я опам'ятався й кинувсь наздогін . . .

Крамарюк. Менше.

Іван. Десять розсильних[1]) шукали, — не найшли . . . Ні, це сон, привиддя! . . . Мозок мій мов хто долотом довбає . . . Голова тріщить! Павза. Ходить. Стьопа, мені здається, що я божевільний, і що ти — не ти.

Крамарюк. Я, їй-Богу, я!

Іван, довго дивиться. Так — ти: морда дурацька, нахальна й п'яна — ти!

Крамарюк. Хороші прикмети. Ка, ка, ка!

Іван, подумавши. І Хвиля був з нею, з Марусею! Друг! . . . Приїздив два рази, вивідав і підвів усе, як у комедії, — падлюка, шпиг! І Маруся з ним заодно! Безумно. Ха, ха, ха! О, Стьопа, Стьопа! Пада на диван і плаче. По хвилі піднімається. Людмила!

Крамарюк. Нема. Вийшла кудись.

Іван. Куди? Ху! Від совісти, як і від своєї тіні, не втечеш.

Крамарюк. Не втечеш!

Іван. І якого чорта я жив рядом з нею — нóмер[2]) із нóмером? Осліп!

Крамарюк. Так, так — помрачені́є[3]).

Іван, довго дивиться на нього, хитаючи головою. Ти!

Крамарюк. Я.

---

[1]) післанців, гінців (моск.)
[2]) у готелі кімната об кімнату
[3]) напуст (помішання)

Іван. Наливай!

Крамарюк. Іване Макаровичу, сьогодні спектакль.

Іван. Уже скінчився.

Крамарюк. Як?

Іван. А—а—а! Сміється нехотя. Ху, ху, ху! Як? Так. Усе життя людське — спектакль: траґедія, комедія, мелодрама, і фарс, і оперетка — разом усе; і мій спектакль — фарс. скінчився!

Крамарюк. Ваш? Зітха. Скінчився! Строга женщина.

Іван. І як противно, як пусто на душі, коли побачиш кінець найкращому, що є в життю в чоловіка! . . . А кінець є всьому, всьому . . .

Крамарюк. Так, так! Усьому, всьому!

Іван. Що ти мені підтакуєш? Бішено[1]). Спритчайся, скотино, моїм думкам, доказуй. що я винен, що помиляюсь, розбий у пеньок усе те, що я кажу! . . . Не такай, дай щирости мені! . . . Мовчки ходить. Наливай!

Крамарюк, суворо. Не дам вина! Грати сьогодні треба.

Іван. Я не буду грати! На чорта я ламатиму свого душу! Доволі, моя комедія скінчилась . .

---

[1]) скажено (моск.)

Крамарюк. Ніщо не починається й ніщо не кінчається . . . Так було, є й буде.

Іван. Шут![1]) Говори ясніще; я туману не люблю! Сам наливає. Тай і говори свої думки . . . Ну, говори! . . . Скотина ти, скотина, — все життя тілько такаєш! Побілів, зуби повипадали, і досі не чоловік, а . . . Чорт тебе знає, хто ти? Надпива зі стакана. Хто ти? Хто, питаю?

Крамарюк, зітхає. Шкапа.

Іван. Брешеш, лицеміре! Ти міг би мені бпитну[2]) правду сказать, оберегти від пороків, а ти благословляєш усіх на безпутство![3]) Вон! Крамарюк устає.

Крамарюк, бере шапку. Де моя шапка?

Іван, бере в нього шапку. Сиди! Цілує його. Прости! Ти не винен: і тебе, й мене скалічило життя! Пий, Стьопо! Витирає сльози. Далі, упротяг монолоґа Крамарюка, Іван сідає, встає, ходить, курить циґарку за циґаркою, п'є.

Крамарюк. Ти правди хочеш, правди?

Іван. Правди, блазню!

Крамарюк. Ну — на́! Я шкапа, в мене все криве, все гниле, мені не можна вірити ні одного слова, я — тварь! Випиває. Думаєш,

[1]) блазень

[2]) досвідну (моск.), з досвіду

[3]) розпусту

легко сказать на себе таке слово, легко? Б'є себе у груди, через сльози. І в мене була душа. Й я любив правду, пробував говорити, й говорив правду [стає в позицію] прохво́стам[1]), які мотають і промотують із веселими жінками батьківщину, які для хвастовства запалюють сторублівкою циґарку, а бідному і гривні[2]) не дадуть; я говорив правду розпутним[3]) мужам і жінкам, які святість мудрих заповітів лічать умовними, аби до̀годити своїм хотінням . . . І що ж? Вони сміялись надо мною, цурались, не любили. Скучний чоловік, мораліст глупий, і покиваху на м'я головами, одвертались і не хотіли кумпанії водить зо мною! . . . Я, червяк, бездара, театральна шкапа, я не мав сили самостійно йти на боротьбу, а їсти хочу таксамо, як і таланти! . . . Ну . . . і став я всім годить, щоб бути люб'язним, приятним чоловіком і напхати своє черево! І побачив я, що це добре, і привик, і блазнем став, і низькість до мене так приросла, як голова до шиї. Я не почуваю вже сорому, в мене нема чести, і всі раді мати такого компаніона — з ним лекше жити, він потура́ всьому . . . От ти великий артист, а я блазень, шут; яка я тобі кумпанія? Одначе ти, як і всі, любиш

[1]) прочвара
[2]) 10 копійок
[3]) розпусним

мою кумпанію! Через що? Через то, що й ти падлець[1]) такий же, як усі!

Іван. Браво, паяце! Далі, далі! Ну ж, блазню, бичуй пороки короля, він у нещасті, не бійся, лий на його голову помиї!

Крамарюк. Тобі треба мати при собі блазня, над яким ти будеш сміятись, кепкувати, плювать йому в морду, а він — лизатиме в тебе руки! Ти, й такі, як ти, сильні таланти в літературі й на сцені взагалі — є божі вибранці! Ви повинні правдою жить і правду говорить усім; а ви боїтесь правди, шукаєте лицемірної приязни від усякої тлі[2]) й усім неправдам потураєте, топчите мораль під ноги — у вас бракує мудрости! Ви правду говорите тільки зі сцени — і то чужу правду, — і хорошими словами ловите душу слухача, щоб славу тим собі здобуть, а сами не почуваєте й на макове зерно того, що солодко так ллється з вашого боже́ственного горла! Ви проповідуєте любов, справедливість, всепрощення, а самі — розкрашені гроби[3]), в яких повно нечисти всякої... А?... Чув? Я, брат, був колись першим оратором між дурнями!...

Іван. Далі, далі! Крутись, паяце, пускай завчені ядовиті слова, дай у волю наслухатись п'яної твоєї правди! Далі!

---

[1]) падлюка (моск.)
[2]) ростинна воша
[3]) помальовані домовини (моск.)

Крамарюк. Ага—п'яної! Вже нудить від правди, й ти її п'яною звеш. Слухай: ти забув своє розбите корито й через те не думаєш над тим, що робиш! . . . аби тобі було приятно! Ти заробляєш стільки, що можеш їздити вкупі з жінкою й дітьми, але тоді треба моральну вуздечку надіти на свої примхи, і ти кидаєш жінку на шість місяців, а сам тут догоджаєш своїй крові . . . Дурак!

Іван. І падлюка!

Крамарюк. От бач! Фортуна вдарила тебе по голові, — ти очманів і помнякшав, бо побачив, що і для великою артиста, і для блазня один кінець, коли вони не́хтують справедливість і догоджають свойому „я"! От і вся моя правда! Коли хотів ти її знать — так знай!

Іван. Браво, браво! Молодець, Стьопа! Справжній королівський шут із клясичної траґедії! Ах, ти, каналія! Та ти порядний актор, тебе не оцінили. А я ціню. Я люблю благородні слова й говорити і слухати, хоч би вони вилітали з гадючого горла, і от, зараз, лишній раз упевняюсь, що хороші слова частіше всього[1]) говорять послідні падлюки. Підходить до нього й дивиться довгенько. Шуте, ти без серця! Ти вмієш лизать руки, лицемірить, обманювать і вбитому долею чоловікові гово-

---

[1]) за все (моск.)

рить суворі слова, докорять його тим, що і без твоїх докорів вогнем пекло й пече його немощну душу; тобі захотілося вилити свою жовч, яка накипіла в тебе давно, — і ти без жалю нанизав на своє жало тисячу завчених давно тобою чужих слів і колов мене в наболілу душу! А де ж твоя мудрість, старий псе? А? Милосердіє, прощеніє, любов, порада старої мудрої голови, якими б ти залив мою болючу рану й умастив єлеєм кротости[1]) страждущу душу? Нема? Вон, паяце!

Крамарюк. Ка, ка, ка! Іване Макаровичу! І охота вам від шкапи ждать єлею? Колись у Нижнім я п'яному купцеві говорив такі ж рацїї, а він дав мені два рази по морді, і ми зосталися друзяки. А ви стаєте на прю зо мною і ждете поради . . . Плаче. Що ж я можу вам пораяти, коли я ніколи не міг собі нічого путнього пораять. Ридає.

Іван. Чого ти плачеш?

Крамарюк. Я співчуваю вам усім серцем!

Іван. Щиро?

Крамарюк. Клянуся моєю смертію, а смерти я боюся більше, ніж гріха.

Іван. Стьопа! У твоїх ядовитих словах було багато правди. Ти, п'яний, говорив те, що думаєш, тверезий. Іди сюди. Крамарюк підходить, Іван його цілує. Від нині ти не шут,

[1]) лагідности

а друг! Один благородний друг жінку одняв; побачу, що зробить другий! Для першого разу скажи, друже: можу я п'яний показатися на сцені перед публичністю, котру я люблю за її любов до мене?

Крамарюк, думає. Не можеш, ти потеряв усе — оберігай ім'я!

Іван. Благородно. Йди і скажи це саме антрепренерові. Не бійся, я беру тебе під свою оборону. Входить посильний[1]).

Ява II.

Ті ж і посильний.

Посильний. Дозвольте знати: хто з вас буде Іван Макарович Барильченко?

Іван. Я.

Посильний, подає лист. Пані прислала.

Іван. К чорту!

Посильний. Я своє діло роблю. Кладе лист на столі й виходить.

Іван, кида лист. К чорту.

Крамарюк, підніма й дивиться на адресу, читає. Від Марії Барильченко!

Іван. Що? Вихоплює лист. Почерк Марусі. Хапливо розриває лист. Боже, вона ще тут, вона пише. Читає. „Іване Макаровичу! Коли Ви получите[2]) цей лист, я буду в путі. Я знаю,

[1]) післанець, побігущий

[2]) одержите (моск.)

що Ви покинете все й поїдете додому, щоб бачити мене. Даремно! У нас тепер нема свого дому. Дача — моя, вона задля забезпечення дітей, з нею я зроблю, що схочу, пóтім, а зараз беру дітей і виїду далеко, де б ні мене, ні Вас ніхто не знав. Не шукайте мене! Я присвячую своє життя дітям і остаюсь вірною клятьбі, яку дала перед вівтарем. Вам же раю, крім робочої дисципліни[1]), яка помогла Вам матеріяльно, виробити нрáвственну, і вона поможе вам зостатись духово чистим чоловіком і колись поцілувати своїх дітей чистими устами. Дітям буду ґоворити, що Ви еміґрували в Америку. Марія Барильченко.
Прочитавши, довго дивиться на Крамарюка, котрий витирає очі.

Крамарюк, плаче. Надзвичайна женщина. Я б і сам хотів виробити нрáвственну дисципліну, та не знаю як.

Іван. Я знаю! Проти всякої отрути є ліки! Я тебе й себе вилічу . . . Тікати треба звідсіля в натуральну життєву пристань: де стеля — небо, а діл — земля; де свіже повітря не надрива грудей: де нерви, кров і мозок урівноважені робочою дисципліною; де я колись у полі працював; де кріпкий сон обновлює сили; де спочивок від тяжкої праці дає райський спокій і тілу, й душі. Розумієш?

[1]) натяк на „робочу дисципліну“ в „Суєті“

Крамарюк. Нічого не розумію.

Іван. Я їду сьогодні додому і, коли Марусі там уже не застану, тоді на хутір до Карпа — і ти зо мною — спасати душу! Їдем?

Крамарюк. Що ж я там буду робить?

Іван. Стерегти огород, пасіку, баштан, капусту поливати.

Крамарюк. Скучно буде. А ресторанчик там є?

Іван. А—а—а! Ха, ха, ха! Ресторанчик, музика, п'яна кумпанія безесників[1]), женщини . . . Старий чорт! Треба очиститись від бруду, а то тебе Харон утопить у Стиксі, і не побачиш ти, як викинеш, ні пекла, ані раю.

Крамарюк. Трудно очиститись! . . . Я ввесь багно . . . Можна всього мене розмити на брудну воду, а вимити вже не можна! Мене вилічать тільки гробаки в могилі! . . .

Іван. А мене?

Крамарюк. І тебе!

Іван. Брешеш, паяце! Я не ввесь іще бруд, на мене ліг ґрім брудний, я його змию покутою, й очищусь, і стану достойним достойної женщини! Сьогодні я немощний, я п'яний, і не можу віддати кров під владу мізку, а завтра я покличу на поміч усю енерґію свою й поборю гріхи, а ні — так уб'ю себе:

[1]) а власне: безецників — людей без сорому, без чести (поль.)

на віщо така ганчірка здалася? Щоб вийшов потім Стьопка-паяц! Випива вино. Ну, марш до Усая з докладом!

Входить Ваніна несміло, стає біля дверей і витирає сльози. Крамарюк бере шапку, підходить до Ваніної, цілує її в руку, піднімає вгору очі й руки, трясе руками і, хлипнувши, мов здержав плач, виходить.

Ява III.

Іван і Ваніна, мовчать.

Ваніна, не переміняючи позиції, плаче тихо.

Іван. Гріх мій стоїть перед моїми очима і плаче . . . І я плачу . . . П'яний гріх плаче! Ха, ха, ха! Гарна комедія, чудові нюанси... Людя! Ти — гріх мій!

Ваніна. А ти — мій!

Іван. Ти розбила мою сім'ю!

Ваніна. А ти — мою душу й серце!

Іван. Обоє розбиті! А хто ж винен?

Ваніна. Не знаю.

Іван. Ти. Риба йде на вудочку через те, що на крючку́[1]) принада. А хто принада? Ти! Хто риба? Я! Ти закинула вудочку: твої очі, усмішка, молодість, краса, стан,ласкавий голос, улеслива любовна річ — принада! І я, як дурна рибка, на крючо́к попав! Ти піймала, а Хвиля її Маруся засмажать і ззідять.

---

[1]) крючок — гачок (моск.)

Ваніна, протяга до нього руки. Не дам нікому! Я тебе люблю, я з ума зійду без тебе!

Іван. А я тебе ненавиджу! . . . Я через тебе потеряв мій тихий рай, мій приют, мою безцінну Марусечку!

Ваніна. Холодну еґоїстку, шпіона, що умовну прописну[1]) мораль ставить вище кохання, в якім не властен чоловік спинити свою кров. Вона має право жінки, ти її любиш, ти її не кидаєш, чого ж іще їй? А я пожертвувала своїм іменем і честю, не маючи ніяких прав, і завтра, може, я зостануся одна, покинута тобою, опльована перед цілим товариством, — і все-таки люблю тебе! Невже ж твоє широке, чуле серце мене ні крихти не жаліє?

Іван, ласкаво. Дитя моє, мені жаль тебе!

Ваніна, підбіга і стає біля Івана навколюшки. Жаль?

Іван. Вип'єм, Людя, з горя!

Ваніна. Я п'яна від горя, а ти — й від горя, й від вина. Буде з нас, більше не треба! Це легкодухість; тобі не личить бути таким; перенеси, як слід мужчині, свою пригоду! Маруся не втече від тебе! Повірь! А я? . . .

---

[1]) прописний — ніде не заведений, неприписаний; умовна прип. мораль — релятивна м., що не є законом

Іван, встає, дивиться на неї, бере за бороду. І ти!

Ваніна. Що, Ванюша?

Іван. Не втечеш!

Ваніна. Я прикована до тебе. Схиляє голову йому на груди. Іван ласкає[1]) й цілує її в голову. А ти хочеш, щоб я зосталася твоєю?

Іван, дивиться на неї. Хочу, щоб і ти, і Маруся! . . . В Марусі прекрасна душа, а ти нектар життя! Обніма її за стан, потім одводить од себе й одпихає. Пріч! Я обезумів[2]) від вина, а ти користуєшся моїм станом і знов п'яниш мене диханням страсти!

Ваніна, тихо, кротко[3]), ніжно й соромливо. Ванюша . . . Я? Все я . . . А ти?

Іван. А—а—а! І я, і я! Безуміє страсти, як і безуміє хмелю, проходить, остається чад і біль у душі. На віщо все? На віщо ж блискуча, палюща кров, краса, коли в ній отрута для душі? Невже в цім життя? Ах, Людя! Гріх до гріха маґнетом тягне необоримо[4]), й я не можу до тебе доторкнутись, щоб не почути вогню по нервах, який палить мою кров, і я теряю[5]) мозок! . . . Прости! . . . Дай, кицю,

---

[1]) голубить (моск.), пестить

[2]) здурів (моск.)

[3]) лагідно

[4]) непереможно

[5]) трачу

лапку! Ваніна протяга йому обидві руки. Ну, мир! Вбігає Усай, за ним Крамарюк.

Ява IV.

Ті ж, Усай і Крамарюк.

Усай, захакався. Іване Макаровичу! Іване Макаровичу! Хапається за серце. Ах!... Стьопа, дай води! Іване Макаровичу! Що ви робите? П'є воду.

Іван. П'ю вино... Сідайте, вип'ємо!

Усай. Бога побійтесь! Два дні ледви ставало на вечерові розходи. Сьогодні збор — нема ні одного міста[1]) в театрі, все продано, а ви не хочете грать!...

Іван. Не можу, я розбитий на голову!

Усай. Я потеряю 1400 рублів.

Іван. Я потеряв усе: я п'яний і грать не можу.

Усай. Ви хочете мене пустити з торбами, оставити без шматка хліба мою сім'ю? Кланяється йому в ноги. Пожалійте будущих дітей моїх! Ще зосталося півгодини до підняття завіси, в першім акті вас нема, можна задержати початок спектакля й антракт, ви будете мати дві години: уксус[2]) на голову, сода, нашатирний спірт[3]), — і хміль пройде!

---

[1]) місця (моск.)

[2]) оцет

[3]) амоняк

Іван. У другій годині ночі я їду додому!

Усай, пада на диван. Караул, грабля́ть! Стьопа, дай води! Людмило Павлівно, рятуйте! Іване Макаровичу, не робіть мене банкротом! До поїзда шість годин; ви поспієте, скінчивши спектакль! Підбіга до Ваніної. Скажіть своє слово, поможіть нещасному антрепренерові, инакше я виїжджаю разом з Іваном Макаровичем і жа́лування не платю! Вбігає капельдінер[1]).

Ява V.

Ті ж і капельдінер.

Капельдінер. Лупе Лупичу!

Усай. Що, пожар?

Капельдінер. Касір прислали сказати вам, що електричества[2]) нема й досі; публика збірається; тре́бують[3]) гроші назад, пожалуйте[4]) в театр . . .

Усай. Зарізали, ограбили! До Ваніної. Станція п'яна. До Крамарюка. Іван Макарович електричества не дає! Б'є себе в груди. Спектакля нема! Віддавай гроші, — і банкрот! До капельдінера. І яка падлюча тварь видумала ще на мою голову електричество? До

[1]) прислужник від ка́пелі
[2]) електрики (моск.)
[3]) домагаються (моск.)
[4]) будь ласка (моск.)

Ваніної. Інжинер десь грає в вінта. До Крамарюка. Механік, самоучка, пішов чаю пить; кочегар[1]) — п'яний; перервався пас; проволока[2]) тріснула; електричество погасло, поправити нікому, і ніхто не . . . одповіда за потерю[3])! Ах, Боже мій! На віщо ти мене зробив електричеством? Достає хутко гроші з гаманця. На́ двацять копійок, забіжи по дорозі й купи вірьовку[4]).

Капельдінер. Товсту, чи тонку? Вбігає другий капельдінер.

Усай. Що, що? Контромарочники касу б'ють, лопнула водопроводна труба[5]), залива театр?... Бабицька по контракту тре́бує гроші за спектакль? . . . Говори, ріж!

Капельдінер. Електричество дали, все благополучно, режісер прислали нагадать Івановi Макаровичеві, що вони сьогодні грають.

Усай. Електричество є? . . . Да благословить Бог електричество! До капельдінера. Початок спектакля задержати, нехай електричество грає три рази, оркестр на сцені притушити[6]), щоб даремно не горіло!

Капельдінер. По́няли![7]) Виходить.

---

[1]) качагар, грубник (що топить по грубах фабрик)
[2]) дріт
[3]) втрату
[4]) мотузку
[5]) цівка, рура
[6]) пригасити (моск.)
[7]) зрозуміли (моск.)

Усай, до Івана. Спасайте! Повішусь, їй, повішусь! Хто ж вам жа́лування буде платити? Зі сльозами. У музикантів діточок багато, остануться, бідні, без молочка; пожалійте невинні тварючки!

Іван. А! Ха, ха, ха! Ради молочка для дітей музикантів буду грати п'яний.

Усай, робить земний поклін. Благодітель!! Хапа за руку, Іван не дає.

Іван. Умова: десять день о́дпуску[1]), я їду і Стьопу беру з собого.

Усай. Согласен, согласен![2]) Стьопа! Дожени капельдінера Вакулу, візьми в нього 20 копійок. Поклич звощика[3]); Іване Макаровичу, поспішайте!

Іван. Я з Людею приїду сам.

Крамарюк, до Усая. А вам ізвощика?

Усай. Не треба, не треба, — я бігом скоріще! Іване Макаровичу . . . Крамарюк вийшов.

Іван, кричить. Буду, буду, буду!

Усай. Я певен, я певен! Тихо. Людечко мила, привозьте його скоріще! Боржом, нарзан[4]), соду й нашатирний спірт візьму в аптикаря за контромарку! Пішов.

---

[1]) відпуски (моск.)

[2]) згоден, згода (моск.)

[3]) візника, фякра (моск.)

[4]) відомі кавказькі мінеральні води

Ява VI.

Іван і Ваніна.

Іван. В душі пекло . . . в печінці коти деруть . . . в мізку черви злости й досади . . . на серці жаль пекучий . . . голова п'яна, — йди, забавляй публичність! Ха, ха, ха! Б'є себе по лобі. Паяц, паяц!

Ваніна. А після спектакля я тебе вечерею частую на прощання, послідній раз; сам-на-сам з тобою погуляю.

Іван. І вип'єш?

Ваніна. А? . . . Нарівні з тобою.

Іван. Ну? Ніколи тебе в хмелю не бачив. Пікантна річ! Пікантна річ! Після спектакля ти даєш спектакль для мене! Бере її за бороду й цілує в уста. А потім я тебе вб'ю, прокляту чарівницю, щоб не доставалася нікому!

Ваніна. О. яка б я була щаслива вмерти на твоїх грудях! Ваня! Давай повечеряєм, уп'ємось отрутою ласки[1]) і приймемо трутизну разом, щоб не прокидатися ніколи. Отрута в мене є!

Іван. Послідній спектакль?

Ваніна. І послідній день мук!

Іван. Адськи[2]) ефектна сцена! Марусі телеґрама: „уміраю!" Ефект! Ефект надзвичайний! Ґазетам тема, публичності роз-

---

[1]) милування, любови

[2]) по-пекельному, пекельно (моск.)

вага! Ґвалт! Знаменитий артист із любовницею своєю отруїлись разом! Все сонне царство захвилюється. Драми вони не люблять, ї всі прийдуть подивитись на гидку сцену самогубства . . . Ха, ха, ха! Фі! Як противно! Брр! . . . Ні, у смерти красоти нема! Красота – життя! І я хочу жити, жити, по правді жити! Розумієш? По правді, а правди в мене самого нема . . . Дай же мені правди, правди, правди мені дай!

Ваніна. На́! Цілує його, палко. Моє кохання — правда!

Іван. Кохання — правда? Ха! І там десь Хвиля з Марусею, може, правду знайшли в коханні! . . . Ох, яка страшна думка пронеслась у голові! Він заволодіє чистим тілом херувима, — і це все — правда! О—о—о! Прокляття! В позі Отелла. Я б краще хотів бути жабою й годуватись темничним смородом, ніж оддавати куточок у серці женщини другому! Ні, ні, ні! Тут правди нема! Нема, нема, й душа моя пережива невимовні муки, шукаючи її; а вона є! . . . є! . . . Тілько не тут, не тут! Порай же мені, скажи мені, де правда?

Ваніна. Життя моє, радосте моя, моє ти щастя! Ти — моя правда! Другої я не знаю!

Іван. Ні, Людя! Чистота життя — правда, сім'я — правда, діти — правда, і я цю правду потеряв! . . . П'ятнацять літ я будував гніздо своє.

і сам розвалив його, а тепер, кручусь, як гад, я боюся правди — вона сувора! Ах, Людя!... Правда там, де свята природа, де землю поливають крівавим потом праці, де я здобув колись робочу дисципліну і тепер чую в замученій душі ніжний, тихий голос матері: вона кличе мене до свою лона! Туди, туди лечу думками, там я здобу ду дисципліну нра́вственну!

Ваніна. Це мрії. Не обманюй себе: нікуди ти не поїдеш, повірь мені, що . . . Вбігає Крамарюк.

Ява VII.

Ті ж і Крамарюк.

Крамарюк. Ради Бога! Бога ради! Іване Макаровичу, Людечко! — Ідіть у театр! Спектакль задержали, партер стука, ґальорка[1]) кричить, свисти́ть, поліція тре́бує починать; Луп біга, лається, б'ється о́б куліси головою, Кактус і портний поховались від нього на колосники, — прямо світопредставлення!

Іван. А! . . . Суєта! Ходім! Бере шапку. Сьогодні, Стьопо, після спектакля — їдемо!

Крамарюк, потираючи руки. Вечеряти?

Іван. На по-ку-ту!

Ваніна. Ах, Ваня, не обманюй себе: нікуди ти не поїдеш! . . .

[1]) популярна в Росії назва ґалєрії

Іван. Ні, ні, ні! Я не обманюю себе! Еґоїзм, суєтні бажання хмарою нависли надо мною, оповили мене ласощами, як дитя спови́вачем, отруїли мій мозок, я вчадів, віддався на волю житейського моря і потеряв свою волю, а дев'ятий вал, голублячи, ніс мене до скелі, щоб розбить! . . . Тепер у мене чад пройшов, скеля ще далеко, я поборюсь усіма силами душі, випливу і в тихій ясній пристані обновлюсь душею!

Ваніна, І твій кумир — театр покинеш?

Іван, торжественно. Обмившись сам, і в храм іскуства я чистоту внесу!

Завіса.

85—86. **Толстой Л.,** Живий труп, драма.
87—91. **Барвінський О.,** Спомини з мого життя, I.
92. **Яричевський С.,** Княгиня Любов, драма.
93. **М. Вовчок,** Сон, Одарка, Чари, Ледащиця.
94—98. **Лепкий Б.,** Начерк іст. україн. літер., книжка II.
99. **М. Вовчок,** Інститутка.
100—103. **Антонович В.,** Коротка історія Козаччини.
104. **Аверченко,** Гуморески.
105. **Барвінок Г.,** Русалка.
106—107. **Лепкий Богдан,** М. Шашкевич (Літературні характеристики укр. письменників, II), з ілюстр.
108—110б. **Куліш П.,** Чорна Рада (повість), з ілюстраціями, з вступом і поясненнями Б. Лепкого.
111. **Толстой Л.,** Полонений на Кавказі, правд. подія.
112—113. **Берґзон А.,** Вступ до метафізики.
114. **Франс Анатоль,** Комедія про чоловіка, що оженився з немовою, жарт у 2 актах.
115—120. **Барвінський Олександер,** Спомини з мого життя, II.
121—123. **Кобилянська О.,** Земля I, повість.
124—126. **Кобилянська О.,** Земля II, повість.
127—128. **Шов Б.,** Цезар і Клеопатра, драма.
129. **М. Вовчок,** Не до пари, Два сини й инші оповід.
130—134. **Маковей О.,** Заліссє, повість.
135—139. **Кониський Ол.,** У гостях добре, дома ліпше, повість.
141—142. **Федькович О.,** Довбуш, траґедія.
143—144. **Федькович О.,** Оповідання.
145. **Гринюк Лесь,** Весняні вечері, новелі.
147. **Федькович О.,** Так вам треба, фарс.
148. **Федькович О.,** Як козам роги виправляють.
149—149а. **Шевченко Т.,** Музика, повість.
150. **Кропивницький М.,** По ревізії, комедія в 1 дії.
151—151а. **Шевченко Т.,** Артист, повість.
152—153. **Карпенко-Карий,** Бурлака, драма.
154. **Бобикевич О.,** Настоящі, комедія в 1 дії.
155—156. **Шевченко Т.,** Гайдамаки, поема.
157. **Федькович О.,** Люба́—згуба, повість.
158. **Шніцлер Артур,** Ляйтнант Ґустль, новеля.
159—160. **Левицький-Нечуй Ів.,** Пропащі, повість.
161. **Кобилянська Ольга,** Битва, нарис.
162. **Підмогильний В.,** В епідемічному бараці, нарис.
163. **Кобилянська Ольга,** Природа, новеля.
164—165. **Плятон,** Оборона Сократа.
166—167. **Карпенко-Карий,** Житейське море, комедія.
168—170. **Єфремов С.,** М. Коцюбинський (Літер. характер. укр. письм., III).

К. Г. РЕДЕР, тов. з обм. порукою в ЛЯЙПЦІҐУ.

